

ŽIVLJENJE IN SVET

12

Še vince se smejalo bo ...

Zgoraj: vesela trgatev v Franciji
Na levi: lepa porenska viničarka pri trgatvi

20. septembra

Knjiža 10.

19 Ljubljana 31

Življenje in svet

Ilustrovana tedenska revija

Izhaja vsak petek in stane celoletno (dve knjigi) Din 80.—, polletno (ena knjiga) Din 40.—, trimesečno Din 20.—, mesečno Din 8.—, Posamezna številka Din 2.—.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA, trimesečno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. — FRANCIJA, mesečno 4 franke. — ČESKOSLOVAŠKA, mesečno 6 kron. — AVSTRIJA, mesečno 1 šiling. — Amerika in ostalo inozemstvo letno 1 ½ dolarja.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knaflijeva ulica 5.

VSEBINA št. 12: Dr. M. Baerge: K psihologiji neumnosti. — Srebrna past za bakterije. — R.: Na Pirenejih. — Genialni laiki. — Zaroka in ženitev Leva Tolstega. — Razvoj letalstva v sliki in besedi (nadaljevanje). — Stroj namestu pljuč. — Leti in zime v preteklosti. — Voda proti žolčnim kamnom. — Delo zločinske roke. — Adrian Bónyi-dr. M. Robič: Malik. — Reševanje s potopljenih podmornic. — Sto let tujske legije. — Pustolovci v svetu denarja. — Človek in dom. — Karikatura. — Tedenski jedilni list. — Moderna ureditev pisarn. — Ali je vpliv postelje demoralizujoč? — Anekdota. — Deset modernih zapovedi. — Humor v slikah.

Ali je vpliv postelje demoralizujoč?

Človek preživi tretjino svojega življenja v postelji.

»Postelja je najnevarnejši kraj na svetu«, je rekel Mark Twain, »ker toliko ljudi umre v nji«.

Naj bo ta opazka še tako značilna za velikega humorista, poslednja beseda o tem predmetu vendarle ni. Mnogo bolj nevarna od zveze med posteljo in smrtjo je zveza med posteljo in življenjem, zakaj življenje je zavesten problem, v kolikor gre za našo premišnico, in smrt je nezavesten problem, naj bo z njo na drugih planetih kakorkoli. To je tema, o kateri ne moremo debatirati, zakaj vsak človek je individualist in vsak človek ima drugačno vero.

Trditev, da je prav postelja tisto, kar nas najbolj demoralizira, bodo skušali mnogi ovreči. Član »Svete vojske« bo takoj vročerkvno izjavil, da vpliva na moža kakor tudi na ženo najbolj nemoralno tisti sovražnik, katerega v raznih zatohlih krčmah točijo v kozarce. V tem primeru je sovražnik — alkohol.

Drugi se bodo sklicevali na »pokvarjene značajec«, katere naj pošljejo sodniki morale in zakonov tja, kamor spadajo. Drugi bodo spet trdili, da so jetnišnice tisto, kar človeka najbolj demoralizira. V resnici so pa jetnišnice zato tukaj, da sprejmejo že demoralizirane ljudi v svoje varstvo. Ta peščica ljudi pomeni le nezaten odstotek človeštva.

Ker hodimo vsi v posteljo, bi morali iz tega sklepati, da smo vsi demoralizirani, kar pa gotovo ni točno. Prav tako, kakor ne bi noben normalen človek mogel trditi, da je zmernost škodljiva, ker bi bila taka trditev protislovna, prav tako tudi normalni čas

spanja 6 ur za moške, 7 ur za ženske, 8 ur za norce — ni tisto, kar bi človeka demoraliziralo. Dejstvo, da se je večina ljudi odločila za osemurno spanje, je privedlo Thomasa Carlylea do tega, da je nekoč izjavil, da živi v Angliji več milijonov norcev...

Predolgo ležanje v postelji je tisto, kar demoralizira človeka. Pišem o tem iz svoje lastne, strašne izkušnje.

Več mesecev sem moral prenašati strašne bolečine. Londonski zdravniki so enodušno trdili — čeprav so se motili, kakor se je kasneje izkazalo — da boleham za obolenjem bokov in nevralgijo. Neki drugi zdravnik mi je predpisal večdnevni post, meni, ki nisem nikoli mnogo jedel in sem se po več ur na dan posvečal svojim novinarskim dolžnostim.

Po njegovih navodilih sem smel prebirati časopise in drugo lahko čtivo. Delo mi je prepovedal. Po večdnevem postu mi je predpisal nadaljnje tri tedne ležanja in mi spet prepovedal vsako duševno delo. Potem je zdravnik obolel; po njegovem priporočilu smo poklicali drugega. Ta mi je, ker se moja bolezen ni obrnila na bolje, predpisal novo dieto. Poleg sadja sem smel jesti tudi meso. Tudi ta zdravnik je vztrajal na tem, da sem moral ostati v postelji, in mi prepovedal vsako duševno delo.

Po nadaljnjih petih tednih ležanja sem vstal; nisem bil tako slab, kakor bi človek pričakoval po osemtedenskem ležanju. Ali duševno sem bil tako demoraliziran, da nisem mogel napisati niti ene vrstice, zakaj vsaka misel je bila zame nezmagljiv napor.

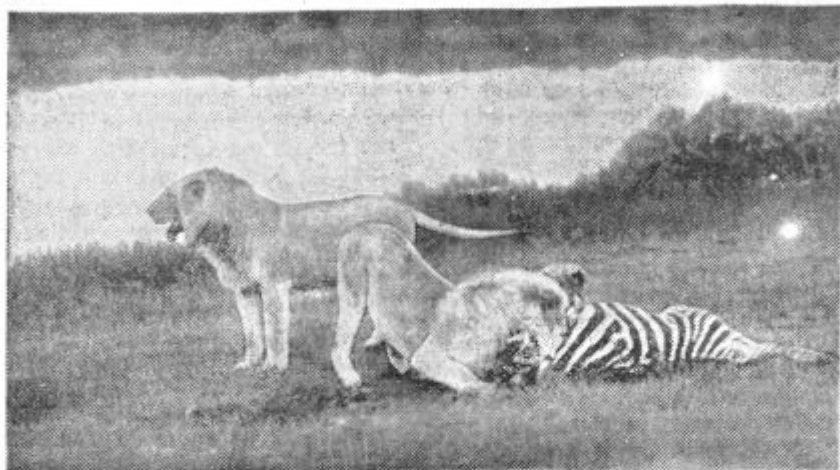
Nadaljevanje na predzadnji strani.

ŽIVLJENJE IN SVET

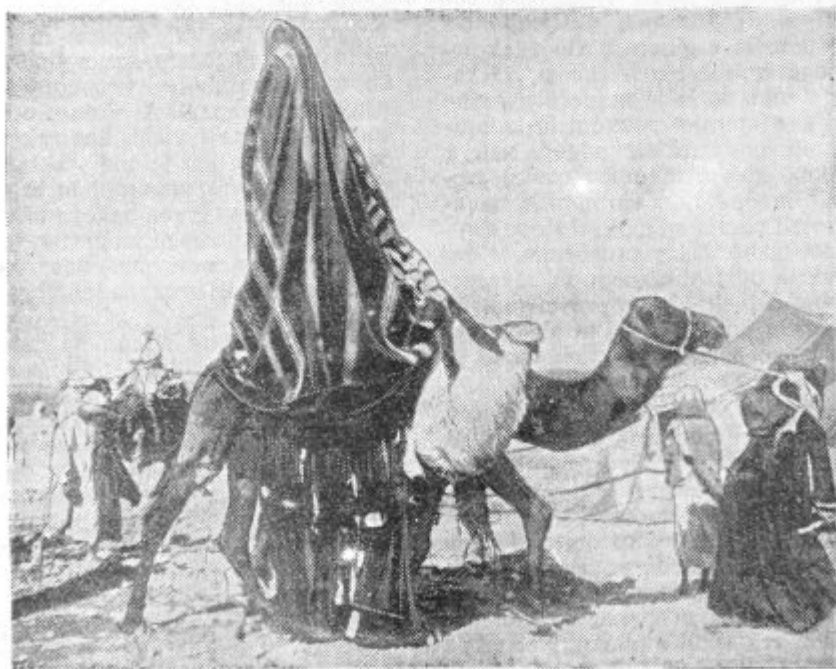
STEV. 12.

LJUBLJANA, 20. SEPTEMBRA 1931.

KNJIGA 10.

»Kralj živali« pri kosilu

Svatba v puščavi

Dr. M. Baega

K psihologiji neumnosti —

Filozofi so opredelili neumnost kot »pomanjkanje razsodnosti« ali »nesposobnost za neposredno umevanje zveze med vzrokom in učinkom, vodilno mislijo in dejanjem«.

Ta določitev pojma pa se zdi prešplohna in preveč nedoločna; kajti pomanjkanje razsodnosti in nesposobnost za umevanje zveze med vzrokom in učinkom itd. kažeta tudi bedak (idiot) in slaboumnik in vendar ne bomo smatrali idiotstva oziroma slaboumnosti in neumnosti za povsem enaka stanja. Za idiotstvo oziroma slaboumnost označujemo popolnoma nedostajajočo oziroma pomanjkljivo razvito sposobnost mišljenja, ki je posledica prirojenе organične manjvrednosti, zlasti možganov ali posameznih njihovih delov. Neumnost pa imenujemo tisti izraz pomanjkljivo razvitega mišljenja, ki je — vsaj v bistvu — posledica nezadostno izdelanih, že obstoječih sposobnosti. Če jo pripisujemo neki določeni naravni razpoloženosti, tedaj jo moramo iskati v prirojeni počasnosti in neokretnosti mišljenja. Da je pa neumnost v glavnem posledek nedostatnega izobličenja mišljenja, se kaže tudi v tem, da jo je mogoče uspešno pobijati s primernim poukom in izobraženjem in pod nekimi pogoji tudi z ustrezajočo spremembo življenjskih prilik njenih imetnikov. Zato nam je naveda presojati pamet soljudi po stopnji njihove izobrazbe. Naše presojanje je tedaj odvisno od izobrazbene in učenostne stopnje človeka, ki ga presojamo. To nam obenem dokazuje, da ni absolutnega merila za presojanje razsodnosti in tudi ne za ugotovitev neumnosti.

Potrebna je tedaj največja previdnost, če bomo skušali vendarle določiti splošne znake neumnosti. Upoštevanja vraden migljaj nam daje pri tem okoliščina, da označujemo neumnika često tudi za omejenega, pojme težko dojemajočega in naivnega. Z besedo »omejen« hočemo povedati, da je duševno obzorje takšnega človeka preozko. Ne vidi dovolj daleč in dovolj globoko. Nedostaja mu potrebne uvidenosti v splošne in posamezne zveze in v zamotano vzročnost dogodiljaev, o katerih govori. Omejenost temelji na nezadostnem znanju in pomanjkljivi izkušnji. Zato poseduje

manjše število predstav, ki jim vrhu tega manjka gibčnosti, in zato tudi ni sposoben za tvoritev tistih mnogoličnih predstavnih zvez, kakršne zahteva temeljito in obsežno umevanje kakšnega dogodka ali stanja. To je često spet v zvezi s tem, da mu manjka zanimanja za mnoge stvari. Njegova pozornost je malo razvita, zato jo more obračati le na najbližje predmete in dogodke in si pridobiva nezadostno in skrajno površno znanje o svoji okolici, kar ga zavaja spet do površnih in krivih sodb.

Predstavna ubožnost je tudi vzrok, da dogodkov ne more pravilno dojemati, ker ima v svojem majhnem številu predstav premalo iztočišč za uvrstitev novih dojetij in njih zvezo s starimi. Za doumetje novih dejstev, ki leže izven okvira njegovega omejenega obzorja, mu nedostaja zato vsaka možnost. Njegovo predstavno ubožstvo mu brani nadalje, da ne more tvoriti obsežnejše splošnih predstav in s tem tudi abstraktnih pojmov. Zaloga njegovih pojmov je malenkostna in posamezni pojmi so nezadostno razviti, nejasni in megleni, vrhu tega jih često krivo uporablja in so torej neusahljiv vir zmotnih in nepravilnih sklepanj. A ni nesposoben samo za tvoritev višjih abstraktnih pojmov, nesposoben je tudi takšne pojme doumeti. Novim naziranjem in oblikam mišljenja, ki so izven ozkega okvira njegovega vsakdanjega mišljenja, stoji zato brez vsakega umevanja nasproti in jih večinoma tudi brez nadaljnega odklona.

Njegova revna pojmovna zaloga mu naravno ne dovoljuje tudi samostojne sposobnosti presojanja. Manjka mu po eni strani potrebnih iztočišč za nove misli, po drugi strani pa so mu dane miselne zveze tako trdne in otrdele in zavoljo tega tako negibčne, da ne morejo nastajati nobene nove miselne tvorbe. Iz pomanjkljivo razvite sposobnosti za presojanje izvira veliko število karakterističnih načinov mišljenja in vedenja, ki jih zelo dobro označujemo za »naivne«. Tako ne more n. pr. ločiti bistveno od nebitvenega, slučajno od rednega, gotovo od negotovega itd. Zato izreka često prav čudne sodbe in se odloča za prav nerazumljiva dejanja. Ker se je n. pr. kakšno podjetje, ki sa-

mo na sebi obeta uspeh, zaradi nesrečnega srečanja neugodnih okoliščin porlo, smatra vsa podobna podjetja preprosto za slaba. Ali pa sklepa iz tega, ker se je kdaj v kakšni banki zgodila poneverba, da ni zaupati nobeni banki. Misli tedaj v šablonah in se nagiba k temu, da posploši svoje enkratne izkušnje. Razborito mišljenje pa sloni na tem, da preizkušamo svoje misli in njihove zveze vedno znova na dejstvih in jih prilagodimo novim izkušnjam. Značilno za neumno glavo je tudi to, da proglašajo za napačno ali slabo vse, kar ne ustreza njenim izkušnjam in naziranjem.

Nevednost in nezanimanje, lenobnost mišljenja in nedejemanje, površnost in šablona mišljenja, slabotnost presojanja in nekritičnost, predsodki in nepoučljivost, predvsem pa pomanjkanje uvidevnosti in umevanja za zamotane zveze in vzročnosti so torej bistveni znaki neumnosti. V vedenju človeka pa se izraža po stopnji izobrazbe in značaju njegovem v najrazličnejših oblikah, n. pr. kot duševna nesamostojnost, praznovernost, trmoglavost, zagrizenost, fanatizem, prevelika zaupljivost ali pretirana nezaupljivost, surovost, nadutost, domišljavost, bahavost itd.

Srebrna past za bakterije

Ze dolga leta so slutili razni raziskovalci, da tiči v srebru kakor sploh v vseh kovinah neka neznana moč. Naposled je pa vendar prišla znanost in je izdala tej sili krstni list in jo nazvala oligodinamijo. Domačini v Južni Afriki in tudi naše ljudstvo privezujejo na rane in tvore srebrnike, pod katerimi se okvare hitro in lepo zacelijo. Stoletno je opazovanje narodov, da se rane za ubodi zlatih uhanov v uhljih nikoli ne gnojijo in zelo je razširjeno prepričanje, da ozdravijo zlati uhani krmizljave in cakave oči. Med vojno so prav pogostoma opazovali, da so se angleške krogle z bakrenim tulčkom brez gnojenja vcelile v meso. Ime oligodinamija je dal tej novi sili 1893 švicarski botanik Nägeli, ki je opazoval, da niso v vodi, kateri je pridejal srebrniki, več rasle alge (tako zvani žabji krak). Na teh njegovih opazovanjih je raziskaval dalje monakovski fizik dr. Krause in je iznašel novo obliko srebra. Razblinil je namreč srebro tako, da se je njegova površina izredno povečala in nastala tako zvana srebrova goba, ki je zelo oligodinamično in katalitično ter mu je dal zato ime katadinično srebro.

Poizkusi s tem gobastim srebrom so pokazali, da če ga raztopi v 1 litru vode, kolikor časa pač pustimo delovati vodo nanj, 18 do 60 gam. Gama je ime za najmanjšo utežno drobtino za eno milijontinko grama. Z današnjimi pripravami pa moremo tudi take male količine že stehitati. Srebro takega katadiničnega razkuževalca v obliki steklenice, ki drži 2 l, zadošča za razkuže-

nje enega milijona litrov vode: v dveh urah se razkuži 2 litra vode. Kaj se prav za prav godi med sproščenim (ioniziranim) srebrom in bakterijami zaenkrat še ne vemo za gotovo. Poizkusi Wilhelmovega instituta v Berlinu so dognali dosedaj nesporno, da so telesa bakterij vsa prepojena s srebrom. Najbrž poginejo bakterije na izmeni električne napetosti med sproščenim srebrom in bakterijami. Rekli bi lahko, da se električno usmrčujejo. Da si razložimo to učinkovitost srebrovih sproščencev (ionov), si je treba predstaviti njihovo gromozansko število, v katerem se nahajajo raztopljeni v vodi, ne glede na neizmerno malo količino raztopljenega srebra. Če dodamo na vsak kubični centimeter vode 1 milijon bakterij, pride pri 60 gama raztopljenega srebra na vsako bakterijo še vedno 90 milijonov srebrovih sproščencev.

Posebno zanimiva in velike praktične vrednosti je pa v njenih vzrokih še neraziskana lastnost srebrovih sproščencev, da pokončujejo le bolezni povzročujoče bakterije, dočim pustijo nedolžne drobne stvarice kakor na pr. kvasnice nepoškodovane. Zato bodo lahko uporabljali ta katadinični način tudi v pivovarnah in bo velikega pomena za nekatere kemične industrije. Vpliv katadina je na vse bolezenske klice enak, na višjevrstne in popolnejše celice živalskega telesa pa nima nikakega vpliva. Količine srebra, ki jo dovajamo telesu z rednim uživanjem katadinizirane vode so tako male, da ne dosegaajo niti množine srebra, ki ga uživamo pri stalni uporabi srebrnega jedilnega orodja.

Več kakor 13 mesečni poizkusi so dokazali, da katadinizirana voda tudi obdrži svojo razkuževalno moč, ker pomori vse bakterije, ki še pozneje zaidejo vanj. Sedaj delajo na spopolnitvi katadinskega postopanja. Svetov-

na tvrdka Siemens gradi kapljalna cedila in cedila s katadiniziranim peskom. Katadinizirana voda je tako postala važen, cenen in neškodljiv način za razkuževanje, ki bo našel še nepregledno uporabo.

R. r. i

Na Pirenejih

Pireneji so približno 350 km dolgo gorstvo med Atlantskim oceanom in Sredozemskim morjem, ki meji Francijo od Španije in katerega vrhovi segajo preko 3000 m. Najvišji je Pic d'Aneto

(Neouvielle) 3095 m. Z železnico, električno in avtobusom smo končno prispeli do važne ceste, ki se vleče med vrhovi do višine 2122 m (col du Tourmalet). Ta prelaz je dobro znan vsem sportnikom, ker tu se vrši odločilna

Lednik Neouvielle

(de Nethou), visok 3404 m in leži v Španiji. Na francoski strani je najvišji masiv Vignemale (3298 m).

Severna stran Pirenejev je ostro odrezana, razčlenjena po globokih dolinah hudournikov in ledeniških vod in zapira proti Španiji najrodovitnejše predele Francije.

Pogled na Pireneje iz daljave je veličasten: po oblikah sliči našim Karavankam, ko se jim pa približaš, vidiš, da še zdavna niso tako ostrih oblik; tudi po barvi, ki je zelo temna, se zelo ločijo od naših gor.

Iz Lourdesa, ki slovi po vsem katoliškem svetu kot božja pot, a je obenem najvažnejše izhodišče za osrednje Pireneje, sem krenil, v družbi dveh Angležev in Švicarjev, ki je doma pod Bernino in zato tudi izurjen hribolazec, proti Pic d'Aubert (tudi Pic de

borba v vsakoletnem kolesarskem Tour de France.

Pod vrhom smo krenili na desno ob potoku, ki dobiva svojo vodo iz lednikov in ki ga nazivajo »le gave«. Takih potokov in rek je nebroj; le važnejši in večji dobijo tudi celotno ime, n. pr. Gave de Pau.

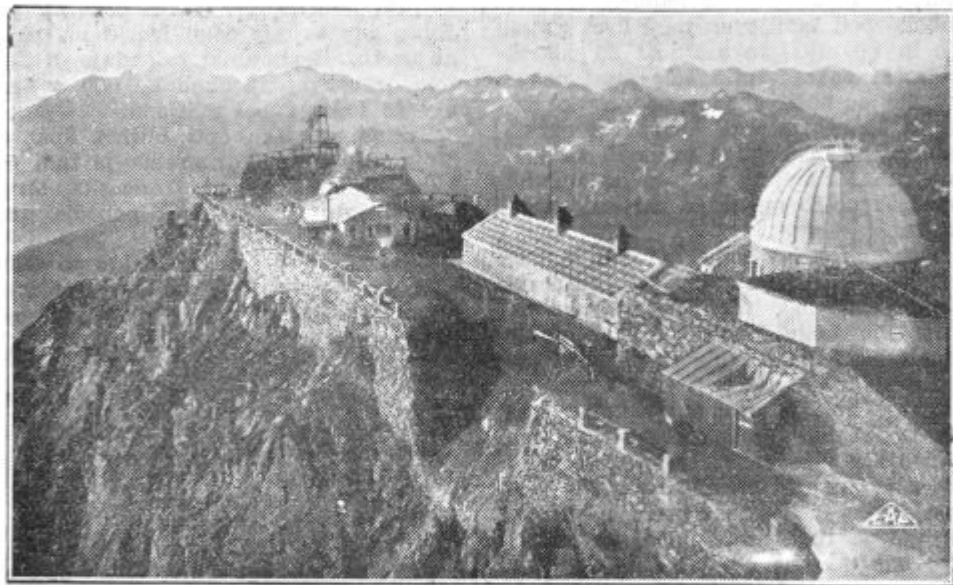
V višini 2000 m me je presenetila kača, ki se je solnčila na stezi. Bil je gad, a kaj nenavaden za naše oči. Na svetlorjavi, skoro rumeni podlagi je imel urejene kvadrate čisto črne barve v obliki verige. Na tak lep primerek smo prišli še kakih 100 m višje ob ledeniškem jezeru, ki ga imenujejo po njegovi barvi Belo, v nasprotju s Črnim, ki leži nad njim. Za tema je še polno manjših, vsako ima svojo značilno barvo in ledenomrzlo vodo.

Končno smo prispeli do prelaza, ki se imenuje col d'Aubert in je 2500 m visok. Do sem vodi neka steza, po kateri tovorijo z osli in mulami. Tovorniki so večinoma Španci ki prodajajo lončeno posodo po svetu kakor Ribničan suho robo.

Zaman smo se ozirali po kakem zavetišču. Zaradi velike oddaljenosti od selišč se je treba pač zaupati milemu nebu. V višini naše Kredarice smo si pripravili ležišče na prostem. Sicer pa je stvar čisto drugačna pri nas. Tam pa tam še leži kak ostanek snega, drugače raste še precej lepa trava, ki pri-

bi najbrž ne prišli tako lahko na vrh. Ta je z lahkoto iskal pot med ogromnimi skalami, ki so se bogve kdaj privalile dol.

Po kakih dveh urah napornega skakanja in plezanja po skalah smo prišli do lednikov, ki jih je vse polno tam okoli. So čisto svojevrstni, imenovani »viseči«, ker visijo v kaki kotanji in se ne pomikajo navzdol. Ti ledniki v resnici precej visijo, ker je strmina včasih nevarna za zdrkljaj. Navadno jih pokriva visok sneg, ki se pod nogami globoko udara. V vseh Pirenejih je en sam lednik, ki je podoben alpskim, je

Observatorij na Pic du Midi

de časih živini v slast. Pa tudi zrak ni tam prav nič oster, nikjer ne občutiš one svežosti, ki je doma v Alpah — zrak te kar tlači. Če bi ne bilo vetra, bi v teh višinah vladala neznosna vročina; to se dobro pozna na žeji, ki jo čutiš ves čas.

Tam sem tudi opazil pomanjkanje planinskih koč. Francozi imajo več društev, ki skrbijo za turistiko, a večinoma samo v Alpah. V Pirenejih je planinska koča redkost in še to kar je, ni dosti prida.

Tako nekako do solnčnega vzhoda, ki je tam okoli 5. ure, je še šlo — zrak je bil gorak, a kmalu je začela pihati mrzla sapa, ki nas je spravila na pot.

Od tu naprej smo brez vsakih markacij, seveda tudi brez steze. Če bi ne imeli za vodnika izkušenega Švicarja,

to »reka ledu«, ki leži pod masivom Vignemale.

Naša skupina je še dokaj ponižna: v vsej dolžini ni razpok in le tam pa tam slišiš kлокotanje vode, ki drevi pod teboj v velikih curkih v dolino.

Po poldrugí uri hoje po ledniku, ki je posebno pod vrhom zaradi strmine precej naporna, smo prišli do zadnjega skalovja. V tej višini (3050 m) so me presenetile rdeče gorske rože, ki so rastle za neko skalo. Torej jim višina in led zaradi toplega podnebja le ne moreta do živega.

Ker je bilo jutro jasno, smo imeli krasen razgled. Najprvo sem se zanimal za Mont Perdu (3352), ki leži že v Španiji in spada po zatrdilu domačinov med najnevarnejše ture. Štirje Angleži, ki so se povzpeli nanj v jako slabi opre-

mi, so pripovedovali, da ni sile. Tam rastejo tudi zadnje planike v Pirenejih. Dostop do te gore je mogoč po najlepši in najizrazitejši ledniški dolini, ki se imenuje Cirque de Gavarnie in ki jo pri nas radi primerjamo z našo Logarsko dolino. Po teh krajih so se nekoč pomikali trije ledniki in izkopal globoke kotanje strmih sten in razvrščene druga nad drugo, tako da opaziš vse tri šele na robu zadnje, ki je nekaj sto metrov nad spodnjo dolino. Kot posebna zanimivost velja tudi slap, ki je visok 422 m in najvišji v Evropi. Je to padec ledniškega potoka Gave de Pau. Ta izvira baje iz lednika, ki leži globoko pod zemljo na meji med Francijo in Španijo. To možnost so odkrili francoski znanstveniki šele pred nekaj leti, ker so našli vhod v podzemsko jamo na španski strani. Španski geografi in vlada se niso nikoli zanimali za južno stran Pirenejev, zato je na njihovi strani še polno ugank in neraziskanega terena.

Desno se širi v nebo ogromni masiv Vignemale, ki je najvišji na francoski strani (3298 m), tik pred nosom pa imam Pic Long, kjer je lep primer »visečega« lednika. (Ta je nevaren zaradi razpok.)

Levo v ozadju opazimo skupino Maladette, ki ima vsekakor prehudo ime za svojo ponižnost. Tu je tudi najvišji vrh v Pirenejih: Pic d'Aneto (de Nethou) 3404, ki leži že v Španiji. Na tem gorovju je tudi edina koča, ki zasluži tako ime.

Na severu se dviga iz dolge vrste hribov Pic du Midi (de Bigorre), 2877 m, kjer je menda največji observatorij v Evropi, z radijsko oddajno postajo in stolpom za zvezdoglede. Šest opazovalcev vremena, zvezd in telegrafistov je stalno zaposlenih v tej opazovalnici. V nekaj letih so zgradili avtomobilsko cesto do koč, ki je še dve uri pod vrhom. Pravijo, da bodo speljali cesto do observatorija.

Po strmih stenih smo se vrnili na drugo stran lednika. Tu smo se vsedli na sneg in zdrknili v nekaj minutah tisoč metrov niže. Prišli smo do ledniškega jezera Lac d'Aubert. Tu se je šele pokazala divja krasota Pirenejev. Iz lednikov, ki se ustavijo nad strmim breznom, kakih 200 m visoko nad jezerom, pada osem ogromnih slapov v zaliv temnomodrega jezera. Pogled na te veličastne slapove in lednike je nekaj edinstvenega. Pozimi in spomladi je tu jako

veliko padavin — jezero, ki ni dosti manjše od Blejskega naraste za dobrih pet metrov.

Ceprav smo še kakih 2000 m visoko, že opazimo delavce, ki grade velikansko zatvornico, kakršno ima vsako večje jezero in s katerih pomočjo so elektrificirane skoro vse proge do Pariza in seveda še pirenejske na daleč okoli. Skoro v vsaki dolini opaziš velikanske železne cevi, ki se vlečejo z vrhov v dolino in dovajajo vodo elektrarnam.

Ob treh popoldne smo dospeli do prve naselbine. Smo čisto blizu španske meje in v središču francoskih Baskov, katerih jezik ni francoščini prav nič podoben in je baje eden izmed najtežjih na svetu. Baskov, ki pripadajo h Keltom, je v Franciji okoli 120.000, v Španiji še kakega pol milijona.

Tu se še jako čuti bližina Španije. Meja med obema državama je tudi nekaka naravna meja: francoska stran vsa v gozdovih, španska pobočja gola skala.

Zdaj nas je čakalo še 25 km po cesti, kjer smo poleg avtomobilov srečavali slikovito oblečene Baske s svojimi osli in mulami.

Genialni laiki

Vsakemu poznavalcu zgodovine znanosti utegne biti znano, da se moramo za največja odkritja in izume zahvaliti ne cehovskim znanstvenikom marveč laikom in diletantom in da izvirajo baš največja znanstvena dela izven univerzitetnih krogov. Nobeden noče podcenjevati pomena temeljite strokovne izobrazbe ali delati očitke visokim šolam. Gornje dejstvo zgolj potrjuje stari nauk, da se genialnost ne da priučiti. Kdor hoče v katerikoli stroki doseči več kakor njegovi tekmeči, mora preko tistega, kar se je naučil, doprinesiti vse bistveno sam iz lastne moči.

Dejstvo je, da veliki odkritelj zakona o ohranitvi energije Robert Mayer ni bil fizik ampak zdravnik. Kopernik ni bil

Nikolaj Kopernikus

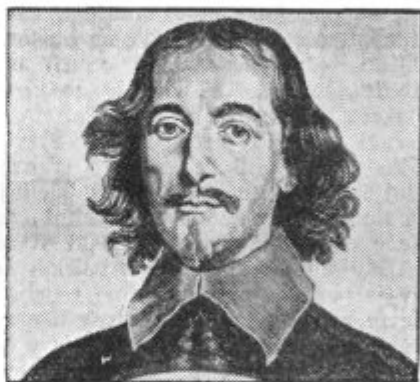
zvezdoslovec ampak kaplan. Herschel, ki je odkril planet Uran in še nešteto drugih zvezd je bil po poklicu godbenik, Zeppelin pa častnik in ne inženjer.

V naslednjem bomo našli še dokaj primerov, ki vsi dokazujejo, da so priučenemu znanju potegnjene dokaj tesne meje in da nikoli ne more tekmovati z božanskim navdahnjenjem izumitelja in odkritelja. V mnogih primerih se da celo dokazati, da preveč temeljito tehniško znanje celo ovira izumiteljski talent. Brezavtoritativnost je do neke mere celo

pogoj za podjetnost vsakega novotarja. Kakor v vojski, tako napravi tudi tod natančno poznanje vseh težav in nevarnosti človeka omahljivega in neodločnega. Intuicija, stvariteljski duh izvira iz globljih virov kakor misel in računajoči razum, ki je edina podlaga vsega, kar se da učiti in naučiti.

Ne da bi hoteli biti izčrpní, se hočemo seznaniti z nekaterimi zastopniki dolge vrste samoukov in diletantov, ki jih je zgolj strastna ljubezen do znanosti naganjala, da so se lotevali težkih nalog, ki so jih deloma tudi rešili.

Začnimo z velikim fizikom Guerickejem (1602—1686), ki bi se po svojih vsestranskih sposobnostih lahko nekoliko

Oton Guericke

primerjal z največjim univerzalnim genijem vseh časov: Leonardom da Vincijem. Guericke, ki je prvi določil velikost zračnega pritiska in elastičnost zraka ter izumil zračno črpalko, je študiral pravo, prav kakor njegov sodobnik Pierre Fermat (1601—1665), ki velja za ustanovitelja verjetnostnega računa in začetnika diferencialnega računa. Prav tako kakor Fermat je bil tudi Guericke visok državni uradnik.

Pod švedskim kraljem Gustavom Adolfom je bil Guericke poveljnik mesta Magdeburga. Zgradil je most preko reke Labe, čeprav je kot študent v Leydenu le mimogrede poslušal tudi nekaj mehanike in fizike. Pozneje, ko je postal magdeburški župan, so mu bile večkrat poverjene važne diplomatske misije, med katerimi pa si je vedno znal utrgati toliko časa, da se je vrh vsega bavil še s pivovarstvom in poljedelstvom. Navzlic

veliki zaposlenosti pa je izumil vodni barometer in tlakomer, določil težo zraka in postavil tezo: da je zrak nujno potreben za gorenje. Končno je sestavil primitiven električni kolovrat, ki je pa vseeno zadoščal, da je z njim dokazal električni odboj in svetlikanje kovinskih konic pri uhaianju elektrike. Prvi si je upal izreči trditev, da se da povračanje kometov že vnaprej zračunati. Prav posebno je treba poudariti, da datirajo vsi ti izumi in odkritja iz dobe njegove največje uradne zaposlenosti in ne morda iz poznejših let, ko je bil že v pokoju.

Že pred Guerickejem sta dva navadna laika zelo razširila naše fizikalno znanje. J. Baptista Benedetti (1530—1590) je že kot 23-leten razrešil vse Euklidove probleme, ne da bi katerikrat obiskoval šolo. Pozneje je dokazal, da kažejo gmotna telesa tudi med gibanjem vztrajnost, da padejo iz neke določene višine vsa v istem času na zemljo, ne glede na različno težo. Slednjič je odkril tudi centrifugalno silo, ki žene vsa v krogu se vrteča telesa proč od središča.

Drugi tak laik je bil Simon Stevien (1548—1640). Bil je najprvo trgovec, potlej izterjevalec davkov in slednjič prvi nadzornik terenskih in vodnih naprav v svoji domovini Holandski. Razen izboljšanja topništva in trdnjavijskih naprav je postavil prvo pravilno teorijo o poševni ravnini, nakazal stavek o paralelogramu sil, razjasnil ravnotežje v občujočih posodah in uvedel 1596. decimalni račun, čigar uporabo je skušal doseči za vse mere in uteži. Iznášel je tudi sani na jadra in je bil razen tega tudi znamenit geograf.

Bolj znan od teh dveh utegne biti nemara Gianbattista della Porta (1538—1615), ki je izumil laterno magiko in temnico ter s tem položil temelj današnjim fotografičnim aparatom. Najbrže pa malokdo ve, da je bil ta znameniti mož bogat napolski plemič in da se je le kot amater bavil z znanstvenimi vprašanji.

Zdaj pa preskočimo 200 let in nadaljujmo vrsto genialnih raziskovalcev iz laiških krogov s Thomasom Youngom (1773—1829), ki je bil nedvomno eden najpomembnejših med njimi. Po poklicu je bil zdravnik, a se je večinoma bavil s čisto drugimi rečmi. Objavil je pomembna dela o mehaniki, toploti, akustiki, teoretični kemiji in ladjegradnji. Največ zaslug pa ima kot reformator nauka o svetlobi, ker je zgradil teorijo o interferenčnih pojavih vsakega valovanja.

Dalje je najnatančneje med vsemi učnjaki določil gostoto zemeljske gmote, dognal vzrok plime in oseke, izračunal povprečno dolgotrajnost človeške starosti in se vneto udeleževal razvoznavanja hieroglifov. Vrh vsega tega pa je bil na glasu kot izvrsten glasbenik in poznavalec umetnin ter spreten sportnik, ki je marsikakemu poklicnemu jahaču izpred nosa odnesel zmago.

Daguerre (leta 1840)

Humphrey Potter je bil še skoro otrok, ko se mu je posrečil jako važen izum. Bil je zaposlen pri eni izmed prvih vodnih črpalk na paro, kjer je moral odpirati in zapirati parne in vodne ventile. Pri tem monotonem poslu se je zelo dolgočasil pa je prišel na srečno misel, da je privezal ventile z vrvicami na neke druge dele stroja, tako da so se poslej avtomatično sami odpirali in zapirali.

Izumitelja balona: brata Montgolfier sta bila tvorničarja papirja. Izumitelji posameznih tipov vodljivih zrakoplovov so bili skoro sami častniki, ki od strokovnjakov ne le da niso bili deležni spodbude in podpore, marveč so jim delali ti celo ovire.

Daguerre (1793—1851), ki je položil temelje današnje fotografije, je bil spo-

četka davčni uradnik, kasneje pa slikar. Pred njim sta se bavila z istim problemom fizika Davy in Vedgewood, ki pa nista dosegla nobenega uspeha. Tudi telefon so izumili sami laiki: Page, ki je 1837 delal prve poskuse z električnim prenašanjem govora, je bil agent. Filip Reiss, ki je sestavil prvi za silo uporabni telefon, je bil sprva učenec v nekem barvarškem podjetju in se je pozneje z lastno pridnostjo in nadarjenostjo povzpел

do učitelja. Graham Bell, ki velja za pravega izumitelja telefona pa je bil učitelj na gluhošolnici. Nobeden med njimi ni bil star nad 30 let.

Iz teh kratkih in nepopolnih primerov se vidi, da laikom in samoukom svet strokovnjakov in učenjakov ni zaprt, marveč da prav lahko z njimi vred tekmujejo v reševanju aktualnih vprašanj.

Dr. M. K.

Zaroka in ženitev Leva Tolstega

Kako je 33letni grof snubil Zofijo Behrsovo — Nepozna na pisma Tolstega

V naslednjem priobčujemo zanimivo poročilo bivšega ruskega poslanika Islavina.

Grofu Levu Tolstemu je bilo tri in trideset let, ko se je zaljubil v Moskvi v Zofijo pl. Behrsovo. V svojem dnevniku je zabeležil 12. septembra 1862 naslednje:

»Ljubim, kakor ne bi nikoli mislil, da je mogoče ljubiti. Loteva se me blaznost. Če bo to stanje še trajalo, se usmrtilim. Danes je bil pri njej sprejemni dan. Ona je v vsakem pogledu očarljiva.«

Naslednji dan, 13. septembra, be-leži: »Jutri zjutraj, takoj ko vstanem, pojdem k nji in ji vse povem — ali pa se ubijem. Zdaj je 4. zjutraj. Napisal sem ji nismo, ki ga ji bom izročil jutri, to se pravi danes, 14. O Bog, kako zelo se bojim, da bom umrl! Takšna sreča se mi zdi nemogoča. Pomagaj mi, Bog!«

Ampak šele naslednji dan, 16. septembra se je Tolstoj odločil obiskati Behrsove, ki so tedaj stanovali v Krem-lju. V ugodnem trenutku je prosil gospodično Zofijo Behrsovo, naj odide z njim v sosedno sobo, ker bi ji rad nekaj povedal.

»Hotel sem govoriti z vami«, je začel, »a nisem mogel. Tu imate pismo, ki ga nosim že več dni s seboj. Prečitajte ga. Jaz bom tu počakal vašega odgovora.«

Gospodična Behrsova je vzela pismo, odšla v sobo, kjer je stanovala s svojima sestrama in je naglo preletela vsebino pisma, ki se je glasilo:

»Zofija Andrejevna! Moj položaj postaja neznosen. Že tri tedne se vsak dan pripravljam, da Vam bom vse priznal — a vedno Vas ostavljam z enakim trepetom in enakim kesom — s strahom in srečo v srcu. In kakor no-coj, razmišljam vsako noč o svoji preteklosti. Mučim se z vprašanjem: Čemu Vam nisem priznal svoje ljubezni, kako naj bi bil napravil to in kako naj bi Vam bil to povedal. To pismo jemljem s seboj za primer, da bi mi bilo to nemo-goče, ali pa če ne bi dobil poguma, da Vam vse povem. Vaša rodbina je v zmoti, če meni, da ljubim Vašo sestro Lizo. To ni pravilno.

Vaša povest se mi je globoko vtisnila v spomin. Ko sem jo bil prečital, sem bil preverjen, da ne smem kakor junak povesti Doblickij, tudi jaz pričakovati odziva ljubezni — da pesniške zahteve, ki jih zahtevate od ljubezni... in sem se odločil, da ne bom nikoli ljubosumen na tistega, ki bi ga Vi kdaj ljubili. Mislil sem si, da bi mi moglo biti dovolj, če bi se mogel veseliti Vašega pogleda, kakor se človek veseli ljubkih pogledov otrok.

Iz Ivicov, imenja deda po materi gospodične Behrsove, v okrožju Tule, sem Vam pisal: »Vaša navzočnost me preveč spominja na mojo starost. Ampak takrat nisem bil kakor tudi sedaj nisem odkritosrčen s samim seboj. Že takrat bi bil moral prelomiti, se skriti v klavzuro, posvečeno svojemu samotnemu delu in se mu popolnoma posve-

titi... Trenutno ne morem delati prav nič...

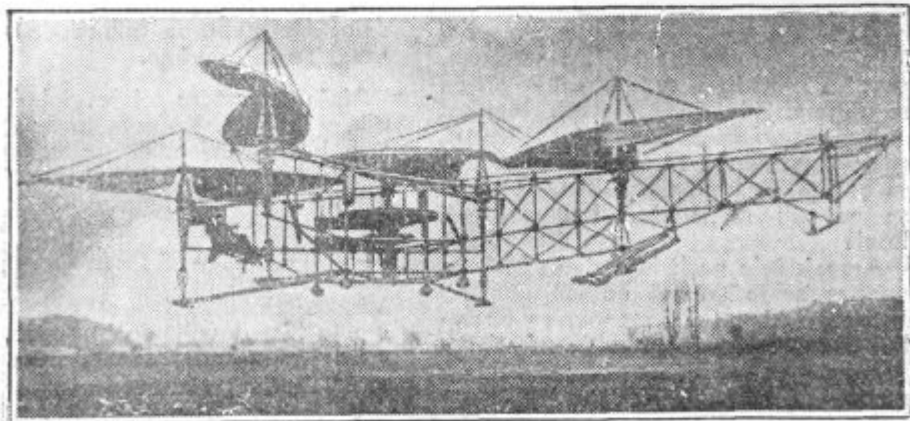
Vi ste premočrtno misleč človek. Položite roko na srce in recite mi od srca in brez preudarjanja: Kaj naj storim? Če bi mi bil kdo dejal pred mesecem, da je mogoče tako trpeti,

kakor trpim sedaj — in sem pri tem srečen — bi se mu bil smejal naravnost v obraz. Povejte mi prostodušno: Ali hočete postati moja žena? Odgovorite pritrdilno samo tedaj, če morete to storiti odkritosrčno in iz najglobljega dna Vašega srca. Pri najrahljšem

Lev Tolstoj s svojo ženo

RAZVOJ LETALSTVA

Splošno delimo zračna vozila v dva razreda; v prvega prištevamo tista, ki so lažja od zraka, v drugega ona, ki so težja od njega. Baloni vseh vrst spadajo v razred »lažjih od zraka«. Helikopteri, ornitopteri in aeroplani so glavni tipi »težjih od zraka«.

Helikopter je letalo, ki je težje od zraka in se lahko vzdigne in spusti v navpični smeri ter nepremično visi nad katerokoli točko, ki jo naznačimo. Helikoptere navadno imenujemo letala, opremljena z enim ali več dvigalnimi propelerji, ki se vrtijo na navpičnih oseh in držijo stroj v zraku. Ti propelerji opravljajo nalogo, ki jo imajo pri aeroplanih krila, t. j. oni dajejo letalu

dvomu je boljše, da rečete »ne«. Rotim Vas, premislite stvar temeljito! Slišati iz Vaših ust besedo »ne«, bi bilo strašno, ampak na to sem pripravljen. Na dejam se, da bom imel dovolj moči, da to prenesem.

Ce bi pa postal mož, ki ne bi bil tako ljubljen, kakor ljubi on — to bi bilo zame še strašnejše.«

Dekle je preletelo pismo do besed »Ali hočete postati moja žena?«. Tedajci je vstopila njena sestra in vprašala: »No, kaj pa je?« Zofija ji je odgovorila: »Napravil mi je ženitno ponudbo.«

V tistem trenutku se je pojavila mati, ki je že takoj v začetku pravilno presodila položaj. Prijela je svojo hčer za ramena, jo odvedla proti vratom ter ji rekla: »Pojdi k njemu in mu odgovori.«

Brez oklevanja je odhitela Zofija v sobo, kjer jo je bil pričakoval grof Lev, ki se je bil v pričakovanju njene odgovora naslonil na zid. Ko je videl, da prihaja Zofija k njemu, je začel reč od veselja stisnil njeni roki — in iz ljubljenih ust je slišal odgovor, ki je že dolgo hrepenel po njem. Par trenutkov pozneje je vedela vsa hiša, kaj se

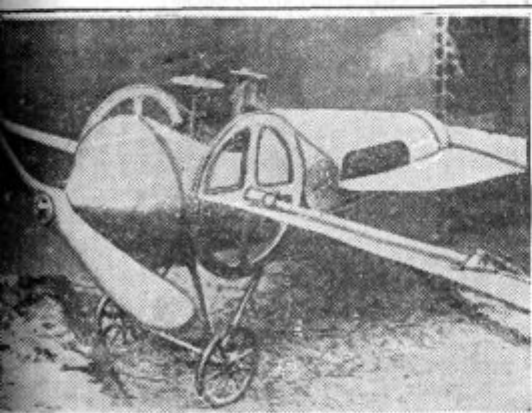
je zgodilo. Vsi so čestitali mlademu paru.

Po zaroki z gospodično Behrsovo je želel Tolstoj, da bi bila svatba takoj. Njegova tašča pa ga je zadrževala, češ da je treba pripraviti nevestino opremo, kar zahteva delj časa. Tolstoj pa je rekel: »Kaj ji je potrebna oprema? Zofija ima dovolj oblek, in sicer elegantnih oblek.«

Slednjič je napočil poročni dan, 23. september 1862. Ta dan je Tolstoj napravil svoji nevesti kratek obisk. Ko sta oba sedela na kovčegih, ki so bili pripravljeni za njuno potovanje, je začel Tolstoj nevesto mučiti z vprašanjem, kako ga ljubi. Izrazil je tudi neke pomisleke in dvome, tako da je došla nevesta vtis, da se boji poroke in da ima namen razdreti zvezo. Začela se je jokati.

Tedajci je stopila v sobo gospa Behrsova. Ko je videla, da Zofija joče, je očitala Tolstemu krutost z besedami: »Izbral si pravi trenutek, da mučiš svojo nevesto. Danes naj bo poroka! Zofija je že vsa razburjena in po poroki bosta takoj odpotovala. In zdaj jo najdem tukaj vso objokano.«

V SLIKI IN BESEDI

gon. Poizkusi s helikopteri so se samo deloma obnesli. Vsekako še ni nobene konstrukcije, ki bi mogla praktično služiti letanju.

Ornitopter je vsako letalo, ki udarja s krili in s tem posnema ptičji let. V prvih časih svojega stremljenja, da bi osvojil zrak, je človek naslanjal skoraj vse svoje poizkuse na to načelo. Danes ni do današnjega dne še nihče zgradil uspešnega ornitoptera.

Aeroplan je praktičen tip stroja, ki je težji od zraka, in se je tako izkazal, da ga rabijo danes po vsem svetu. Za njegov pogon skrbijo motorji, in se je tako izkazal, da ga držijo dinamični učinek krila na njegova nepremična krila.

Tolstoj je bil v zadregi. Odstranil se je in je kosil ta dan v družbi gospoda in gospe Perfilieu, ki sta bila pri poroki za priča. Ta dva sta ga tudi blagoslovila in spremila v cerkev. Njegova svata sta bila neki Timirjazev in njegov brat, grof Sergej Tolstoj, ki je bil že odpotoval v Jasno Poljano, da pripravi tam vse potrebno za sprejem novoporočencev.

Tolstega teta Juškova in mali nevestin brat, ki je držal v rokah svetniško podobo, sta bila osebi, ki jima je bilo usojeno peljati se z nevesto v cerkev Device v Kremelj, kjer se je imela vršiti poroka.

Odhod iz nevestinega doma se je zakasn timer zaradi pozabljivosti ženina. Nevesta, ki je bila že svatovski opravljena, je čakala svojega spremljevalca, ki bi bil moral po običaju najaviti, da je ženin že v cerkvi.

Prešla je ura, minili sta dve — in še ni bilo nikogar od nikoder. Nevesta je bila vsako minuto nemirnejša in si je že utvarjala, da je Tolstoj v zadnjem trenutku pobegnil. Pri zadnjem sestanku na dan poroke je bil vendar tako čuden... Slednjič se je namestu težko pričakovanega spremljevalca za nevesto pojavil Tolstega komorni sluga s sporočilom, naj odpro enega izmed zaprtih kovčegov in vzamejo iz njega srajco. Pozabili so namreč pripraviti srajco in ker je bila nedelja, ni bilo mogoče kupiti nove...

Srajca se je našla in kmalu nato se je pripeljal nevestin spremljevalec s sporočilom, da ženin čaka nevesto v cerkvi.

Začelo se je poslavljanje. Pretočili so cel potok solza in popolnoma zmeden nevesta se je približala svoji materi in svojemu stricu Islavinu, da jo po običaju blagoslovita s sliko njene zaščitnice sv. Zofije.

Cerkev je bila svečano razsvetljena. Celo dvorni pevci so peli pri poroki, ki je bila zelo lepa in svečana. Obred je Tolstoj pozneje popisal v svojem romanu »Ana Karenina«.

Nekaj ur po poroki bi moral mladi par že odpotovati v Jasno Poljano. Šest poštnih konj s predjezdecem je bilo vpreženih v sparno kočijo (»dormeuse«), ki jo je bil kupil Tolstoj našlašč za to priliko. Grof Lev je hotel odhod pospešiti, ampak solza ob slovesu ni hotelo biti konec. Slednjič so

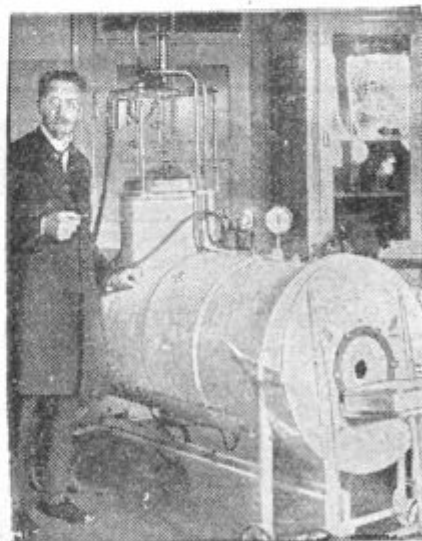
se le poslovili. Slovo neveste od matere je bilo nad vse ganljivo, ker sta se mati in hči iskreno ljubili.

Vožnja iz Moskve v Jasno Poljano je trajala štiri in dvajset ur. Naslednji dan proti večeru sta prispela novoporočenca na cilj. Na pragu hiše sta ju sprejela gospodična Jergolska, teta Leva Tolstega, in grof Sergej Tolstoj. Teta je držala pri sprejemu sliko Device Marije v rokah, grof Sergej pa je ponudil došlecema krožnik s soljo in kruhom.

Poročene ženske so poklekile in se prekrizale ter poljubile sveto podobo. Od tega trenutka dalje se je začelo življenje mladega para, življenje, ki je trajalo v tej hiši skoraj pol stoletja.

Grof Lev Tolstoj je zabeležil v svoj dnevnik 25. septembra 1862: »Kakšna neizrekljiva sreča! Ne morem si misliti, da se more takšna sreča nehati s smrtjo.«

Stroj namestu pljuč

Danski profesor Avgust Krogh, odlikovan z Nobelovo nagrado, je na podlagi načel Američana Drinkersa zgradil pripravo za umetno dihanje. Njegov dihalni stroj je v bistvu tesno se zapirajoča valjasta posoda, v katero leže pacient. Na koncu valja je v navpični smeri gibljiv bat, ki ga žene voda in ki v ritmu dihanja srka iz valja zrak. Na ta način se pacientu prisilno dvigajo in vpadajo prsa, tako da mora zrak strujiti skozi pljuča. Aparat je namenjen predvsem za umetno dihanje pri zastrupljenih.

AKO · ŠE · NE · VEŠ

Leta in zime v preteklosti

»Ko sem jaz še v sami srajci in brez hlače tekal okoli«, žužnja v Jurčičevi Kozlovski sodbi sivobrad starešina, »je solnce gorkeje sijalo kakor zdaj«. Tako kaj radi zatrjujejo stari ljudje, da so bile v njihovi mladosti tudi zime ostrejšje, poletja pa bolj vroča od današnjih. Je li kaj resnice pri teh mnenjih? Prav nič. Tu gre le za slab spomin. Številke za 100 ali 200 let nazaj razodevajo, da se vreme ni predru-gačilo in da je vohče temperatura ista ko pred 50 ali 60 leti. Kdor je bil mlečnozob l. 1880, izraža isto prepričanje kakor viš-njanski žužnjak in starci l. 1980. bodo enako gonili. Opravka imamo z nehotenim potvarjanjem resnice, katerega so krive utvare, iluzije detinstva in mladins-tva. Pamtež obtiči na izrednih pojavih, na veličastni snežni kepi, na poletnem iz-letu, ko je solnce nemilo žgalo. Odtod po-sploševanje. Statistike kažejo, da je bilo v Berlinu samo 9 zares mrzlih božičev v zadnjih 60 letih: 1870, 1876, 1879, 1890, 1906, 1908, 1917, 1923, 1928, to se pravi nekako ena zima od sedmih. Marsikdo je že pripovedoval o hudem mrazu dne

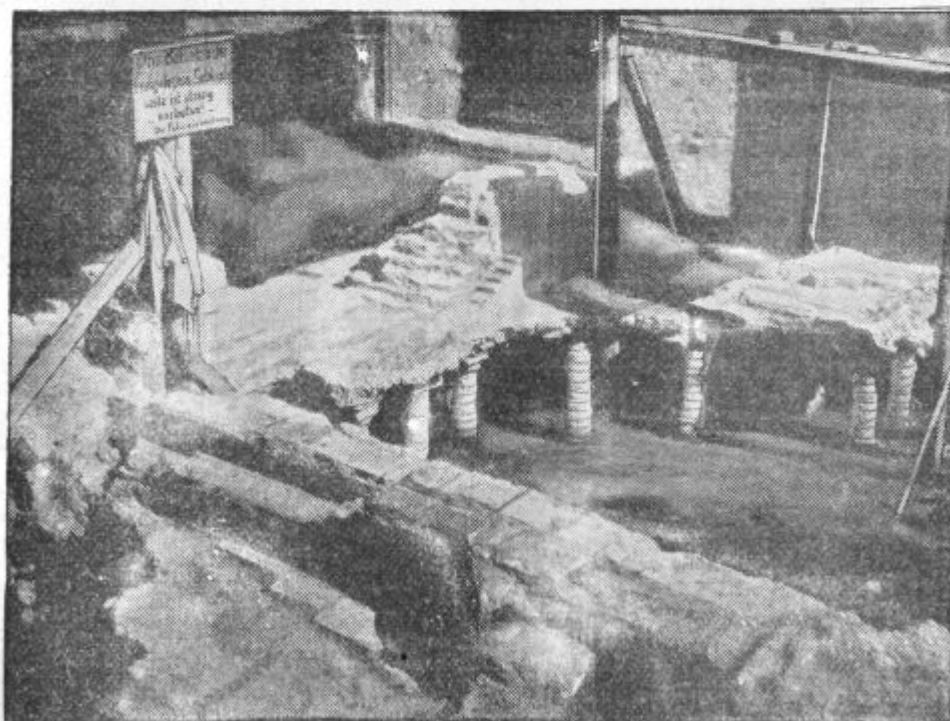
16. sušca 1880, ko so pokopavali cesarja Viljema I. Splošno se navaja 20 stopinj, a v resnici je bilo tisti dan le 7 stopinj pod ničlo.

Voda proti žolčnim kamnom

Dunajski zdravnik prof. dr. Glaessner je začel zdraviti bolezen žolčnih kamnov s tem, da daje bolniku pred obedi po četr-t litra destilirane vode. Ta voda tako rekoč odplavlja kamne in druge tuje snovi v te-lesu. Baje ozdravlja z dobrim uspehom tudi obistne bolezni in visoki krvni tlak.

Izredno ohranjeno rimsko kopališče

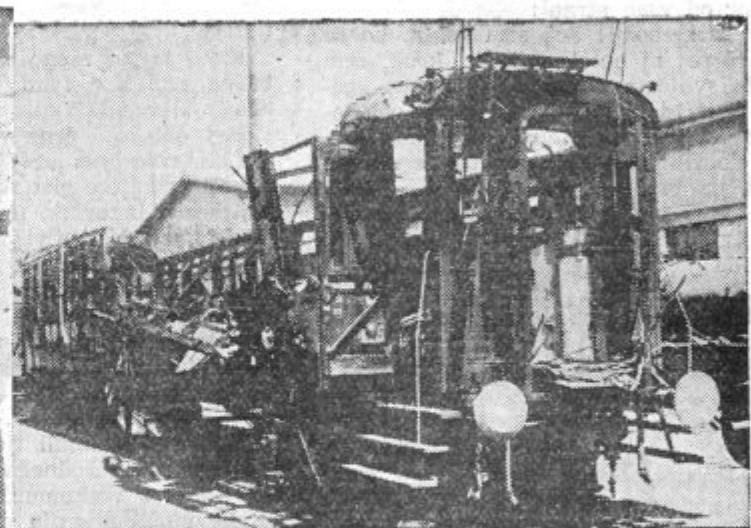
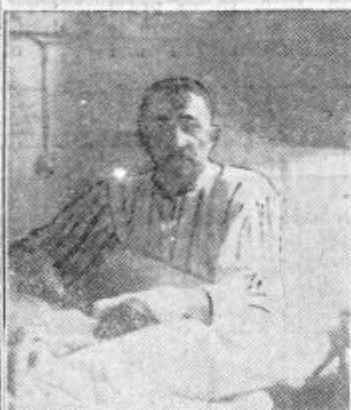

V Zülpihu (stara rimska naselbina Tolbiacum) so pri kanalizacijskih delih odkrili rimsko kopališče v takem obsegu in tako ohranjeno, kakor do zdaj še ni znano nobeno

DELO ZLOČINSKE ROKE

Dober mesec dni je poteklo po strahovitem dogodku, ki je do duše pretresel ne samo našo, temveč tudi vso svetovno javnost. Slike kažejo razdejanje, ki ga je povzročila eksplozija peklenkega stroja v monakovskem vozu, v katerem so se vozili družina profesorja Brunettija ter Janko Lesničar in dr. Žižek

Levo: pokojni Janko Lesničar, pod njim — najgroznejše — ostanki do popolne nemogočnosti spoznanja njegovega zgorelega trupla. Spodaj: razdejani monakovski voz. V sredi: Prof. Brunetti in njegovi hčerki v zemunski bolnici. Spodaj: po peklenem stroju prizadeta družina prof. Brunettija. Desno: ostanki železniškega voza, v katerem je eksplodiral pekleni stroj na postaji v Splitu. Ta pekleni stroj je bil pač namenjen udeležnikom sokolskega zleta v Splitu. Eksplodiral je, ko je bil voz že prazen.

Adrijan Bónyi:

Malik

(Iz madžarščine prevel dr. M. Robič)

Iam na jutranjem trgu so se premaknili ljudje.

Nenadoma je prišel pekovski pomočnik Janči z velikimi košarami, do vrha naloženimi s svežim kruhom, in je rekel prav glasno, da bi ga mnogi slišali:

— Ali ste že čuli? Nocoj je umrl blagorodni gospod Martin Tóth.

Globoka tišina je nastala okoli nje, da bi nato tem bolj vzplamtel razgovor od vseh strani:

— Križ božji! Saj sem rekla, ko se mi včeraj ni hotel vzdigniti kruh, sem rekla svojemu staremu, da se bo zgodilo nekaj hudega! je sople zastavna žena zidarja Petra Cibore, ki je bila ženska dobrih pljuč in je v splošni osuplosti prva prišla do sape.

— Naš pes je lajal celo noč, je mrmral dimnikarski mojster. Iskal sem, kaj da je, a zastonj. Torej to je, glej no!

Neka suha črna ženska se je zgrozila:

— Pri nas pa so se opolnoči dvakrat odprla vrata pri peči. Takoj sem vedela, da preti nesreča.

Tako so tekli jeziki, v olajšanje in tolažbo. Kajti veliko je bilo presenečenja med preprostimi ljudmi, ko je bežala črna vest vedno dalje in dalje po zasmetenem in mrgolečem trgu.

Blagorodni gospod Martin Tóth . . . Ta silni, košati človek! Stari medved, ponosni lev! Stari hrast, v nebo štrleči, neposečni! Še včeraj ga je videl ves

svet, šel je po ulici zdrav kakor riba, s prižgano pipo v ustih, podjeten, pravi stari mogotec! Danes pa . . .

Blagorodni gospod Martin Tóth . . . Ki je imel toliko denarja in toliko zemlje, da bi tega vse mesto ne moglo naitro zračunati! Kar je topolov ob poljskih potih in ob državni cesti do konca obzorja: vse to je zemlja blagorodnega gospoda. Kar kroži denarja v rokah meščanov, to je vse ali prišlo od blagorodnega gospoda, ali pa bo šlo vse tja.

Kako je pač mogoče, da je ena sama bedna noč kar tako prevrnila toliko silo?

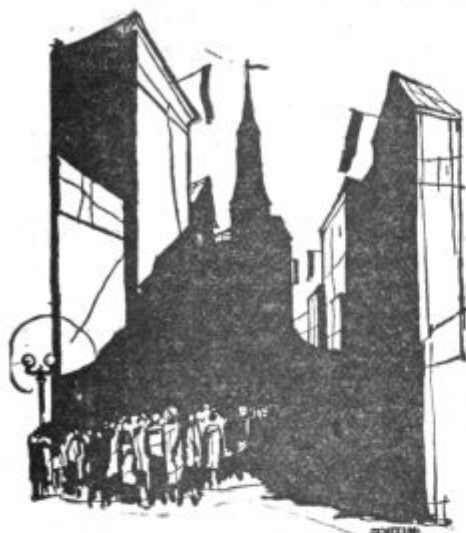
Pod oblakom črne vesti so se ustavili zijaje in brez moči ljudje kakor čreda, mimo katere plane ponoči veliko čudo, morda brzovlak. In zadoneli so zvonovi in zabučali so visoki stolpi in sedaj je bilo gotovo, da je res umrl malik, mogotec: blagorodni gospod Martin Tóth. Héthegy, ravno mestece s svojimi akacijami in nizkimi hišami, je ležalo hipoma osirotelo in okorno in mirno tam v prahu, kot da bi mu bil zastal dih. Vsemu mestu . . .

Nato so vzdihnili ljudje. Ljubili so velikega blagorodnega gospoda, ki je bil dober z vsakomur, nikogar ni jezil in ne mučil s svojo oblastjo, pomagal in lečil je, kjer je le mogel, in trudil se je, da bi od tega medu svojih neizmernih gmotnih dobrin, katerih je bil deležen, prišlo vsaj nekaj kapljic na vsaka grenka usta.

In čudne misli so se začele vznemirati takoj po prvi otrplosti. Oči so se široma odprle in srce je začelo bít: on, ki v življenju nikoli ni bil praznih rok, naj bi bil odšel v smrt s praznimi rokami? To ni mogoče. Malik je ljubil za življenja svoje mestece, ni ga pač pozabil niti v svoji smrti! Tako so se prebujala srca iz presenečenja in tako se je prečarala žalost kmalu v neki prepovedan, miren smehljaj, katerega nosi človek samo v globočini svojih oči.

Zvonovi so že doneli in mahoma je krenil Héthegy kot roj čebel proti mogočnemu staremu plemiškemu dvorcu. Samotni, zapuščen stariček je ležal tam na mrtvaškem odru sredi obednice, ki bi mogla služiti za slavnostno dvorano in

bi se bil smejal kot za dobre letine, če bi bil videl to veliko in ganljivo ljubezen, ki je plavila ljudi v neskončni struji proti njegovi mrtvaški postelji. Solzili so se, tiho so jadikovali, šepetaje

so molili in glasno in ponosno so nosili svojo žalost, kot da bi iz tega nastala neznana in silna prednost, če zna kdo zalhteti poleg tega mrtveca globlje od svojega bližnjega.

Pri obedu in po obedu se je govorilo po vsem Héthegyju, v vsaki ulici in v vsaki hiši o rajnem. Čeprav ne ravno žalno, a za besedami je stal kot velika in pomirljiva senca hladni lik malikov.

Zena okrajnega načelnika je na primer rekla svojemu možu:

— No, dragi, potem pač damo sedaj končno zamenjati to staro ripsgarnituro v salonu. Žolt svilen rokoko hočem tja. Ah, da bi samo odprli to oporoko! Saj si končno bil ti skoz petnajst let staremu vsak dan partner pri kvartanju!

Okrajni načelnik si je sukal brke in se smehljaj.

Vdova Domonkoš, ki je bila nekdanja glasna lepotica, je danes že tretjič zalivala svoje cvetlice v loncih. In med tem je premišljevala takole:

— Tudi te sem dobila od njega... Te, ko mi je napravil podoknico... Te je poslal za neke binkošti... Te za moj 36 ti rojstni dan... Te, ko sem bila po žalnem letu prvič na balu... Te... te so bile zadnje. Pet let je temu? Ali šest? Vseeno... Če mi je morda zapustil gradič, bi se tudi tam lepo podale.

Šepavi gradbenik, ki je postavil na Tóthovem posestvu marsikatero hlevo in ki mu je stari gospod njegove nesmiselno poprane račune vedno izplačal, ne da bi trenil, si je danes kupil v trafiki izjemoma pravo regalitas-cigaró namestu običajne portorike. Čudil se je, da mu je gospodlčna brez ganjenosti in primerne presenečenja postregla z odličnimi cigarami, ker bi bil na prvo povpraševanje odkrito priznal:

— V spomin starega gospoda kadim to dobro cigaró. Zasluži to, kajti če je komu kaj zapustil, tedaj sem to jaz. Vedno je rekel: Niti v Parizu ni takega gradbenika kot sem jaz, in zaslužil bi, da bi bila moja miznica polna. Sedaj jo starec pač napolni, to vem gotovo.

— Če je blagorodni gospod zapustil to hišo nam, je premišljeval poleg fizičlove prikuhe čevljar Varga, ki je iz leta v leto popravljaj malikove čevlje in ki je imel v eni izmed malikovih hišic Blatne ulice stanovanje z delavnico — potem zares postavim na cesto stanovalca iz zadnjega dela hiše.

Kdo bi mogel do konca prisluškovati vsem tem héthegyjskim hišicam in v njih nenadnemu hrepenenju in sanjam ljudi z malo usode in malo denarja, ki so tako zaplapolale tik za hladnimi petami odhajajočega velikega moža kakor dim na žerjavico potresenega kadila.

V enem dnevu so potrgali cvetlice vrtov, ker je hotel vsakdo poleg svojih solz položiti venec na mrtvaški oder, znaneč: glejte, jaz imam pač pravico do starega gospoda. V slovesni pozi izrednega občnega zbora so sedeli gospodje v kazini prav tako kakor v rotovski posvetovalnici, v turistovskem društvu in na sedežu pevskega zbora. Kako ne bi, saj je bil malik častni predsednik, poglavar vseh teh društev in ustanov... spodobi se dogovoriti društveni sijaj brez ozira na izdatke, saj bi bilo treba že leta in leta mestni hiši nove in večje posvetovalnice, kazini novejših in večjih prostorov, pevskega društvu davno zamujanega koncertnega potovanja v inozemstvo, turistom brezhibne opreme za nekaj sto ljudi in sedaj nedvomno... da, sedaj se bo nedvomno vse to uresničilo.

Z eno besedo: veliki in vročični slovesni valovi so dvigali v Héthegyju svet akacij in ljudi.

Toda zvečer v kazini, s katere podstrešja je z vzvišenim mirom plapolala v svet črna zastava, je nenadoma po-

kličal živinozdravnik na stran v kot načelnika kazine, župana, in je začel v veliki tajnosti govoriti z njim. Ta živinozdravnik je hodil že vse popoldne jako nervozno in osorno v kazini sem ter tja, kot nekdo, ki ima težečo in neprijetno skrivnost in se bridko bojuje s to skrivnostjo.

— Dragi prijatelj, je tiho začel živinozdravnik tam v kotu, povedati ti hočem sedaj neko jako važno stvar. Toda samo tebi jo povem, ne dajaj je dalje, seveda.

Župan je znal kimati s čudovito izvishenostjo, to je storil tudi sedaj. »No, ta hoče, naj prijateljsko odredim zopet kako živinsko kugo, da bo kaj zaslužil,« si je mislil in je medtem zadovoljno gledal zakajeni in umazani strop čitalnice, nje preperelo tramovje, luknja-sta tla, majave stare stolce, iz sosedne sobe režeči se, z angleškimi obliži popolnoma preplepljeni zeleni obraz ogoljenega biljarda in je videl pred dušnimi očmi povošeni parket, svetle stene, velike z usnjem prevlečene fotelje in ves ta odlični sijaj in udobnost in lepoto, ki jih bodo kmalu pričarali sem z veličastno kretnjo enega mrtvega človeka.

— To ti hočem povedati, je mrmral poleg njega živinozdravnik — da me je stari gospod zelo močno ljubil. Že zavoljo svojih psov. Izvrstno sem znal skrbeti za njegove pse in ti so bili našemu stričku Martinu bolj pri srcu kakor vse drugo. Zaradi te ljubezni sem si očitno pridobil to zaupanje, da sem bil pri njegovi oporoki svoj čas eden izmed svedokov.

Župan se je vzravnal, kakor da bi ga bil kdo pošteno sunil v hrbet.

— Pri njegovi oporoki?

— Da, tam. Potem... Veš že ves dan hodim okoli s to grenko zavestjo. Vidim, da se vdajate različnim veličastnim mislim. Delate te in one načrte, jaz pa ne vzdržim več. Povem ti, toda zaupno, častna beseda, povem ti, ker boste za nekaj dni itak izvedeli, samo da tega ne morem do tedaj ohraniti zase, povem ti

torej, da v celem Héthegyju ne bo podedovala nobena živa duša niti počenega groša.

Župan ga je gledal kakor blazneža: — Niti groša ne?

Živinozdravnik se je potuhnil, morda so mu celo šklepetali zobje.

— Vse premoženje podeduje neki njegov nečak, ki stanuje v Budimpešti in je bil v vsem svojem življenju morda trikrat pri starcu. Vse premoženje ta, nekaj malenkosti pa nekateri njegovi prijatelji in njegovi služabniki, potem pa je skrbel kvečjemu še za svoje pse. To je oporoka.

— To je oporoka...

Župan ga je še enkrat pogledal, potem pa je nekaj pogoltnil, vstal, korakal po kazini, kakor da je imel ledene noge, tako odrevenelo in zmrznjeno, potem pa je vzel svojo suknjo in je odšel domov. Vso pot do doma je trepetal, in tudi doma je samo neprestano trepetal, dokler velike skrivnosti končno ni zaupal svoje ženi. Tedaj se je nekoliko pomiril.

Bržkone je bila gospa županja kriva, kajti drugega dne jih je od včerajšnjih sanjačev trepetalo že več, in ko je prišel popoldan pogreba, so stali na dvorišču dvorca sami ljudje vzravnanе hoje, šiljastega nosa, hladnih oči, trdih ust in rezkega dlesna. Venci so ovenelo počivali ob vznožju rakev, truma negibnih, brezizraznih in ravnodušnih oči je strmela hladno na rakev in niti ena solza ni kanila, ko je duhovnik zapel. Soproga okrajnega načelnika ni niti prišla, ker je ležala z migreno doma na starem ripsdivanu. Vdova Domonkoš se je umaknila v najbolj oddaljeni kot vrta hiše žalosti in je kljubovalno gledala zajetne vrtnice. Šepavi gradbenik je jezno štel minute, kdaj se bo mogel tam zunaj ograje umakniti ob stran in zapaliti regalitas — vrag jo vzemi, če je že tu! — Čevljar Varga je krepko sunil psa Tamburja, najljubšega alzaškega hišnega čuvaja blagorodnega gospoda, ko se je tožno plazil slučajno mimo njegovih nog.

— Ko pridemo do vrat, jo mahnem proti domu, si je mislil eden izmed mrkih žalujočih.

— Dalje kot do vogala si ne bom brusil pet, se je odločil drugi, in take misli bi bil videl človek v glavi vsakogar, če bi bil mogel slučajno pogledati vanje.

Potem je izzvenela zadnja glasna beseda obreda in malik je krenil v temni rakvi proti vratom.

In tedaj je prodril skoz moške in ženske Tambur, alzaški hišni čuvaj. Svoj koprneči, fini nos je nemo dvignil v zrak, ko je prišel za žalni voz, potem je

nenadoma sklonil glavo in s povešeno glavo, s povešenimi očmi je kot prvi krenil s počasnimi koraki za kočijo.

In ni še dosegel vrat zadnji malikov voz, ko je hipoma zadonel strašen in

besneč zbor izza dvorca. To je bil vihar tulečih, cvilečih, obupanih glasov, ki je daleč prekašal ganljivo donenje zvonov.

Hrti blagorodnega gospoda Martina Tótha so objokovali svojega gospodarja.

Žalna množica se je kakor en sam človek zdrznila in je s povešenimi glavami krenila za velikim, hladnim, žalostnim starcem.

Reševanje s potopljenih podmornic

Španski kapitan Don Arturo Genova je izumil pripravo, s katero se lahko reši posadka potopljene podmornice, ne da bi bilo treba dvigniti celo ladjo. Gre za vodotesno zgrajeno votlo bojo, v katero se zapre mornar in ki potlej sama splava na površje. Zgoraj: podmornica »C 3«, iz katere so se reševali mornarji. Spodaj: mornar leze iz boje

A. Williamson

Sto let tujske legije

Tujska legija, katere stoletni obstoj praznuje letos vsa Francija s svojimi kolonijami vred, je poslednja najemniška vojska na svetu. Možje iz vseh mogočih dežel ji pripadajo in ti možje se bojujejo, če zahteva sila razmer, kakor se niso nikoli prej bojevali v svojem življenju ali pa le redko. Korakajo skozi žareči puščajni pesek, gradijo sredi boja varujoče utrdbe, trpijo, pijejo, preklinjajo, se smejejo, izvršujejo nemogoče stvari — in vse to za smešno plačilo, ki ga ni vredno niti navažati.

Ko je pred sto leti odšla prva tujska legija v Alžir, je bila to še majhna četa. A vsak posamezni legionar je takrat nekaj pomenil. Mnogi med njimi so bili že prej kjerkoli vojaki — kdo bi uganil, kje? Nobeden ni bil bojazljivec, kajti drugače se ne bi nobeden iz lastne volje priključil tujski legiji. Ti možje so morda umorili ljubavnika svoje žene ali moža svoje ljubavnice; morda so goljufali pri kvartah, morda so bili pijani, ko so kakšnemu arogantnemu tolščaku porinili nož v telo. A bili so veliki bojevniki in so vlivali podjarmljenim puščajniškim razbojnikom v duše strah pred krščanskim Bogom in pred Francozi, tistim zloglasnim razbojnikom, ki so imeli več grehov na vesti in več grozovitosti nego najslabši legionar, ki so ga kdaj poslali v Afriko!

Pred sto leti ni bilo nobenemu Francozu dovoljeno priključiti se tujski legiji. Tvorili so jo večinoma inozemci, Italijani, Nemci, Španci, Angleži in Američani.

Pozneje so pripustili tudi Francoze, a dočim je za inozemca najlažja stvar na svetu, postati član tujske legije, je to za Francoza še danes zvezano s številnimi ovirami. Predložiti mora rojstni list in bogsigavedi katere druge listine, istočasno mora navesti, zakaj hoče zapustiti Francijo in vstopiti v tujsko legijo. Če si Francoz, je vsekakor bolje reči, da si Švicar ali Belgijec. V tem primeru ti nihče ne bo delal ovir.

Po vojni je vstopilo mnogo častnikov in vojakov ruske bele armade v tujsko legijo. Generali, polkovniki, majorji in stotniki so vstopali kot navadni vojaki. Nikoli niso omenili svoje vojaške preteklosti, bili so pa tako izvrstni vojniki, da so mnogi napredovali v stopnji v bojih z rifskimi Kabili v Maroku. Med njimi

se je posebno odlikoval znameniti enoroki polkovnik Zinovij Pješkov, posinovljeneц Maksima Gorkega.

A kakor že rečeno: v tujski legiji so zdaj kakor prej sinovi vseh narodov. Nekateri med njimi so izvršili brez dvoma hude zločine, drugi so se spet samo spozabili, tretje je mikala pustolovščina, a večino je pognala v tujsko legijo kakšna drama ali tragedija, ki se je kdaj odigrala v njihovem življenju. To ni nobena sramota. Ali ne tirata često boleš in beda človeka v obup, ki ga spreminja v bojvnika, v vojaka? To je morda vzrok, da

Legionar v vsakdanji uniformi

je tujska legija vedno pripravljena boriti se do zadnjega moža in konja in da so legionarjem nadeli ime »boreči se demoni«.

Tujska legija je zelo trda šola celo za najbolj utrjene može. Nikomur ne zabranijo vstopa, izvzemši invalidom in tistim, ki so znani kot morilci. Če si pa »neznan morilec« in se želiš skriti v tujsko legijo, tedaj lahko poskusiš. Izbereš si novo ime, novo domovino, novo starostno dobo in se javiš za tujsko legijo, kjerkoli hočeš.

A kdor ima kaj na vesti, naj pazi, ko zapelje vlak v postajo Sidi bel Abes!

Vedno, kadar se kje zgodi kakšen zločin in je zločinec ubežal, pošljejo kriminalnega uradnika iz njegove dežele v Sidi

bel Abes, ki oprezuje pri prihodu rekrutnih vlakov. Čeprav tujska legija ne izpušča svojih legionarjev, je za kriminalno policijo vendarle važno vedeti, kam se bodo podali zasledovanci za naslednjih pet let.

Od pol osemnajste do pol dva in dvajsete so legionarji prosti in v Sidi bel Abesu jim je zamorski predel edini prepovedani predel. To je predmestje domačinov ob robu malega mičnega mesta, ki se imenuje ponosno »Pariz Severne Afrike«. Zunaj vojašnice nosijo vojaki svojo kakijsko ali belo tropsko uniformo, ki je manj slikovita od predvojne uniforme z modrim suknjičem in rdečimi hlačami. Sicer ni s tem rečeno, da bi imel legionar, pa naj si bo lep kakor Apolon, kakšno upanje igrati dona Juana pri kakšni mični francoski ali španski lepotici. Med senčne strani tega brezdomovinskega življenja spada to, da tako zvani lepi spol prezira mladega legionarja zaradi njegove revščine. Samo v prvih dneh svojega novega življenja goji še kakšne nade. Ob nedeljah, ko ima celodnevni izhod, opazuje lepote v praznji opravi, kakor opazuje lepo sliko, a lepote ga ne smatrajo vrednega pogleda in čim dalje bolj izgublja vsako upanje, vsaj kar se tiče žensk njegovega plemena. Kmalu najde

pot do mestnega vrta, kjer svira godba tujske legije, in posluša njene komade. Med sto godci je komaj eden, ki ni pripadal prej kakšnemu znanemu opernemu ali simfoničnemu orkestru ali kakšni vojaški godbi. So možje, ki trpijo morda bolj nego drugi pod tragiko izgubljenega življenja. Nihče med njimi ne bi bil ostavil svojega dobrega mesta v domovini, da ga ni k temu prisilila zločesta usoda. In pod alžirskim solncem se razodevajo neznane tragedije teh mož v glasbi, s katero zabavajo druge.

Po koncertu se podajajo poslušalci včasih v »Temple d'Honneur«, muzej tujske legije. Razstavljeni predmeti — uniforme, ki so jih nosili pred sto leti, voščeni liki mož, ki so se proslavljali v bojih legije, od krogel scefrane zastave, odklovanja in druge relikvije — predstavljajo skoraj neprekinjeno zgodovino te »vojske pustolovcev«.

Legionarjem, ki so se obvezali za čas svetovne vojne, so po vojni ponudili prostost, če bi hoteli ostaviti legijo. Le majhno število mož je sprejelo to ponudbo.

Pred 1. 1914. je nosila zastava tujske legije napis »Pogum in disciplina«. Po vojni so ga pa spremenili in se glasi sedaj »Čast in zvestoba«.

Pustolovci v svetu denarja

V času vsesplošne gospodarske krize, ko čujemo dan na dan o polomih starih in solidnih bank in ko so nam vesti o paničnih dogodkih na tej ali oni borzi skoraj nekaj običajnega, gotovo ni odveč, ako se spomnimo nekaterih velikih pustolovcev v svetu financ, kojih imena so vsem sodobnikom še dobro znana. Pojavili so se iz teme, kakor repatice, zasijali za kratek čas na denarnem nebu, nato pa prav tako hitro izginili in zatonili na veke v pozabi. Nakopičili so si papirnatih milijard, natrpali svoje blagajne z delnicami in drugimi vrednostnimi papirji, ko pa so bili na vrhuncu svoje slave, sijaja in moči, pa se je njihova stavba nenadoma zgrudila in od prejšnjega bogastva ni ostalo niti najmanjšega sledu.

Po kronološkem redu poveljnih let je prvi Alfred Löwenstein, smeli borzni spekulant, ki je na višku svoje slave padel z letala v morje in izginil brez sledu. Löwenstein je bil sin majhnega židovskega menjalca v Bruslju. Sin je po očetu poledoval menjalnico in kopo dolgov. Kljub temu se mu je posrečilo pridružiti svojo

poslovalnico bolje idoči menjalnici Staelart, ki je pod njegovim vodstvom kmalu začela procvitati, da je dedič lahko poplačal vse dolgove svojega očeta in si s tem stekel zaupanje svoje okolice. Löwensteina je najbolj vabila spekulacija na borzi in vse kaže, da je bil mož kakor ustvarjen za to nevarno igro. Med milijonarje se je dvignil že 1905, ko se mu je posrečilo, da je na francoskem in belgijskem trgu spečal okoli 100.000 delnic kanadske električne družbe. Prvi korak do denarnega mogotca je bil storjen. Löwenstein se je dal nato krstiti in oženil s hčerjo odvetnika kraljevega dvora. Nasešil se je v palači, se obdal s knežjim sijajem in občeval v družbi odločilnih politikov in velikih finančnikov. Kmalu je zaradi svojih zvez in s pomočjo denarja dobil plemstvo in postal iz židovskega menjalca uvaževani baron Löwenstein. Z delnicami brazilskih železnic si je pridobil nove milijone in prišel v poslovno zvezo s pariškimi kapitalisti. Tretji veliki posel je spekulant napravil z delnicami pristanišča Pará. Po teh uspešnih poslih si je bil že nagrmadil okoli 60 milijonov fran-

kov in stopil tako v vrste bogatašev svetovnega pomena.

Odslej je njegova igra na borzi postajala še smelejša; ukvarjal se je le še z milijonskimi posli in raztegnil svoje poslovanje po vsem svetu. Igra, pri kateri je šlo za milijone dobička ali izgube, je dražila njegove živce in sanjal je, da postane največji denarni magnat sveta. Po svetovni

Alfred Löwenstein

vojni je Löwenstein začutil, da je udarila njegova ura in posvetil se je popolnoma dvema panogama industrije: umetni svili in elektriki. Kdor obvlada to, temu bi ves svet plačeval prispevke in množil bogastvo. 1925 je ob ogromnem padcu belgijskega franka ponudil državi 50 milijonov dolarjev za sanacijo belgijske valute. Njegov predlog je vlada odklonila, ker je mož zahteval kot jamstvo vse dohodke belgijskih državnih železnic. Löwenstein ni uspel, vendar je s to ponudbo postal znan po svetu, da se je lahko lotil uresničevanja svojih visokoletnih načrtov.

Pri svojih napadih na podjetja umetne svile in električne industrije pa je naletel na močan odpor bogatih industrijcev, ki se niso dali izriniti s svojih pozicij. Njegovi nasprotniki, londonska Dreyfusova in berlinska Heinemannova skupina pa so se izkazali za popolnoma ravne udeležence tega orjaškega boja. Zavedli sta Löwensteina do velikih nakupov za termin, nato pa so spretno povzročili velikansko hauso. Pri tem napadu je bruseljski baron izgubil več ko 600 milijonov, kar je prese-

galo njegovo razpoložljivo gotovino. Ob enem s to izgubo je doživel tudi silen živčni polom. Trdovratno je vodil borbo dalje, nadejajoč se, da si opomore z ameriškimi krediti. Priredil je v Ameriko nekako agitacijsko potovanje, ki se ga je udeležilo 30 oseb spremstva in hotel Američane presenetiti tudi s posebno svojo letalsko flotiljo. Izlet ga je stal 6 milijonov, vrata ameriških bank pa so mu ostala zaprta. Šestmesečni termin za plačilo dolgov pri londonski banki Schroeder se je bliskovito bližal in Löwenstein je še enkrat letel v London, da doseže podaljšanje plačilnega roka. Tudi v tem ni več uspel in na povratku je — slučajno ali namenoma — odprl vrata v letalu ter strmoglavil v morje. Deset dni kasneje so ribiči potegnili njegovo truplo iz morja. Dasi so spekulacije požrle stotine in stotine milijonov, je po likvidaciji imetja barona Löwensteina ostalo še več ko 70 milijonov frankov. Petkrat več je pustolovec izgubil na borzi v boju s svojimi nasprotniki.

Drugi tip te vrste Kamilo Castiglioni, sin tržaškega židovskega rabina, se ima svojemu uspehu zahvaliti izključno poveljni inflacijski konjunkturi, ki ga je privedla do milijard in najbrž celo do slovesa naj-

Kamilo Castiglioni

bogatejšega moža na evropski celini. Pred vojno je bil Castiglioni siromašen agent za avtomobilne pnevmatike, med vojno pa se je povzpел med dobavitelje avstrijskega letalstva in je s tem silno obogatel. Spravil je v svoje roke podjetje Sempert-Werke, kjer je bil nameščen, ustanovil tovarno za letala in postal 1917 gospodar dunajske Depozitne banke.

Polom avstro-ogrske monarhije je njegov dvig pospešil v naravnost gorostasni smeri. Castiglioni je kot rojen Tržačan postal italijanski državljani in ta okoliščina

je znatno olajšala njegove sumljive posle. Temelj njegovih spekulacij je bil nadvse preprost in enostaven. S svojimi denarnimi sredstvi je mož v času razvrednotenja avstrijske krone kupoval vse, kar mu je prišlo pod roko: posestva, hiše, podjetja, zaloge blaga in vrednostne papirje. Vse nakupljeno je po par dnevih, včasih že po par urah doseglo ne samo dvojno ali trojno, marveč dvajseto ceno. Treba mu je bilo plačilo zavleči le za teden dni, pa je z lahkoto poplačal vse svoje nakupe s kronami, ki so v teku tega roka še bolj izgubile na vrednosti. Tako so mu padala v roko drugo za drugim najvažnejša podjetja v Avstriji. Ogromni škodov koncern je prešel v njegovo last za smešno malenkost. V zvezi z milansko Banco Commerciale je zavzel odločilna mesta v raznih tržaških, praških, bukaških in budimpeštanskih bankah. Tudi dunajske so se mu koncem koncev podale in Castiglioni je 1922 doživel največji uspeh svojega dela: postal je podpredsednik Alpinske montanske družbe. Tedaj pa so se njegovi nasprotniki zbrali na odpor in ga izrinili iz Depozitne banke. V nadomestilo za ta poraz je nakupil veliko množino delnic Union banke, toda tudi odtod so ga pregnali nasprotniki, ki so imeli v rokah večino delnic te banke. Ta dva občutna poraza nikakor nista omajala njegovega stališča, marveč sta ga samo vzpodbudila na smelejše borzne spekulacije, s katerimi si je pomnožil svoje imetje nekolikokrat. Stanoval je v svojem dunajskem renesančnem dvorcu, — ki ga je natrpal z raznimi umetninami, ter tam sprejemal ministre, diplomate in bančne ravnatelje. Pet časopisov je služilo njegovim poslom in mož se je sijajno počutil v vlogi mecena, ki jo je začel igrati.

Usoda pa je že pripravljala njegov propad. Ko je začel padati francoski frank je premetenec mislil, da bo frank šel isto pot, kakor sta jo bili hodili nemška marka in avstrijska krona. V teh računih pa se je uštel: Francoska banka in Morgan sta bila močnejša od njega. Njegov sistem kupovanja na dolg se je bil preživel. Upniki so začeli pritiskati za plačilo nakupov, sklenjenih v frankih. Spomladi je Castiglioni v ta namen nujno potreboval 125 milijonov lir. Milanska banka mu je sicer dala to vsoto, ali moral ji je zastaviti vse svoje imetje. V to dobo je prišel polom Depozitne banke, ki je tudi Castiglioni potegnil v brezdno. Od vseh milijard so mu končno ostali le še 4 milijoni zlatih kron. S tem denarjem je drzno spekuliral dalje, se preselil v Nemčijo, kjer je pri raznih bavarških podjetjih zabil še ta znatni ostanek. Po teh izgubah je mož izgubil, kakor kamen v vodi in v finančnem svetu ni bilo več čuti imena podjetnega žida.

Tretji veliki pustolovec denarnega sveta spada že v najnovejšo dobo. To je »veliki Albert«, kakor so imenovali v Franciji Al-

berta Oustrica pred njegovim popolnim polomom. Mož je bil skromen natak in neki kavarni v Toulousi in se je povzdignil šele med svetovno vojno, ko se mu je posrečilo zaključiti nekoliko zelo ugodnih poslov pri dobavah sukna za vojsko. S tem denarjem je po vojni osnoval v Parizu manjšo banko, pa je kmalu prišel v silne težkoče. V tem žalostnem položaju mu je prišel na pomoč italijanski večkratni milijonar Gualino, ki je Oustrica imenoval za svojega zastopnika v pariških poslovnih krogih. Italijan je dajal bivšemu natakarku neomejena sredstva za njegove srečne

Albert Oustric

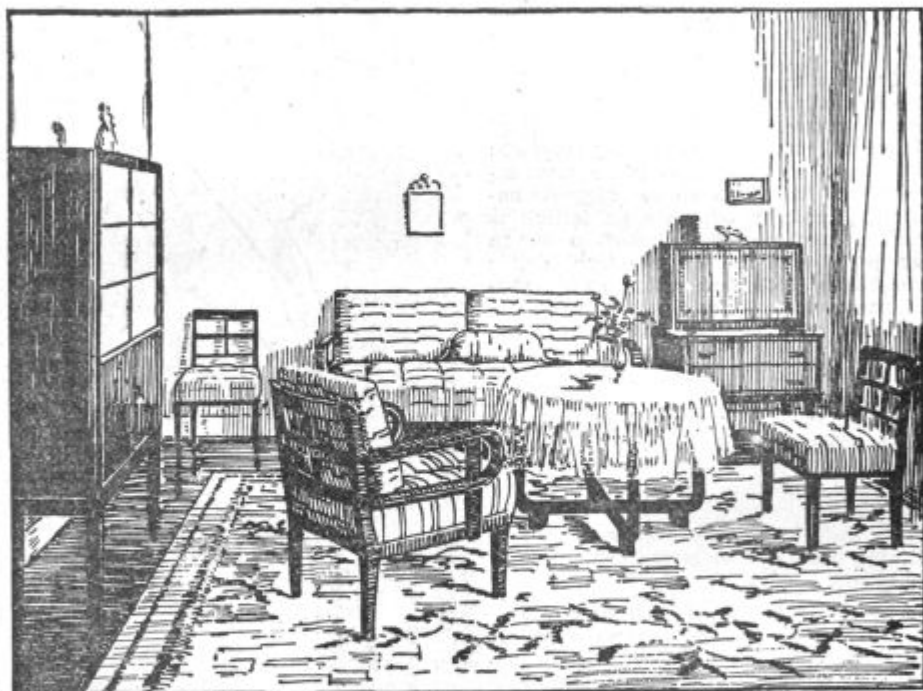
spekulacije in Oustric se je z dobički teh, čisto zelo temnih poslov silno obogatil. Po teh posrečenih roparskih pohodih na borzi si je Oustric zagotovil neomejeno oblast nad celo vrsto zavarovalnic, tovarn za avtomobile ter podjetij za izdelovanje sukna in obutve. Delnice svojih podjetij je vzdrževal umetno na silni višini in je dolga leta veljal za najposobnejšega finančnika v Franciji. 1929 so cenili njegovo imetje na 2 milijardi frankov. Ko se je začela čutiti gospodarska kriza in so tečaji papirjev padali, je začel najemati posojila, pri čemer je redno posegal po sleparskih sredstvih, osobito pa je podkupoval vplivne osebnosti. Na tak način se mu je posrečilo dobiti celo od francoske Narodne banke 120 milijonov frankov posojila. Vendar pa je njegova slava zahajala. Za posojila je plačeval do 30% obresti, kar ga je pokopalo in ostrašilo njegove upnike. Ko je lani propadel njegov družabnik Gualino, je bilo tudi Oustricove igre konec.

ČLOVEK IN DOM

Če hočemo ostati doma

Znano je, da ostajajo danes ljudje le redkokdaj zvečer doma, med tem, ko so se naši predniki neprestano stiskali okoli domačega ognjišča. Življenje izven domače hiše ima gotovo svoje privlačnosti, toda včasih bi bilo le prav, da bi se vprašali: »Zakaj ne ostajamo zvečer doma? Ali niso večeri doma prav tako zabavni in

Dve sosedni sobi spojimo s preprosto ozko preprogo. Stole in zofo preoblečemo z rožastim ali progastim blagom; zato je hvalježen kretan. Zelo udoben je naslanjač iz hrasta, obložen z blazinami. Običajni klubski fotelji, naj bodo rjave ali sive barve. Vsak, kdor hoče imeti doma nekaj razvedrila, je ljubitelj gramofona. Nekateri ljudje zbirajo gramofonske plošče kakor profesorji knjige. Da se plošče ne pokva-

mnogolični? Ali si doma ne moremo najti razvedrila?»

Stanovanje, v katerem samo spimo in jemo, nam vsekakor ne more biti zelo pri srcu, zakaj takšno stanovanje izgubi stik z osebami, ki stanujejo v njem. Stanovanje mora biti negovano. Če si prihranimo tisti denar, ki bi ga sicer zvečer potrošili v kavarnah, gledališčih in drugih zabavalščih, si lahko nabavimo marsikaj lepega za svoje stanovanje. Če delamo to leto za letom, tedaj bomo naposled izpredvideli, da je naš dom najprivlačnejši in najudobnejši kraj. Pri tem stremljenju nas mora voditi misel: Kaj mi je res potrebno? Marsikaj je potrebno, da si ustvarimo udobnost in skromno eleganco, toda veliko gotovo ne. Prepolna soba ni mikavna.

V sobi, kjer ni na tleh preproge, gotovo ne bomo zvečer radi sedeli. Če prav preprosta preproga daje prostoru toplo lica.

rijo, jih hranimo v posebnem oddelku za plošče, ki je vdolan v mizo, na kateri običajno stoji gramofon.

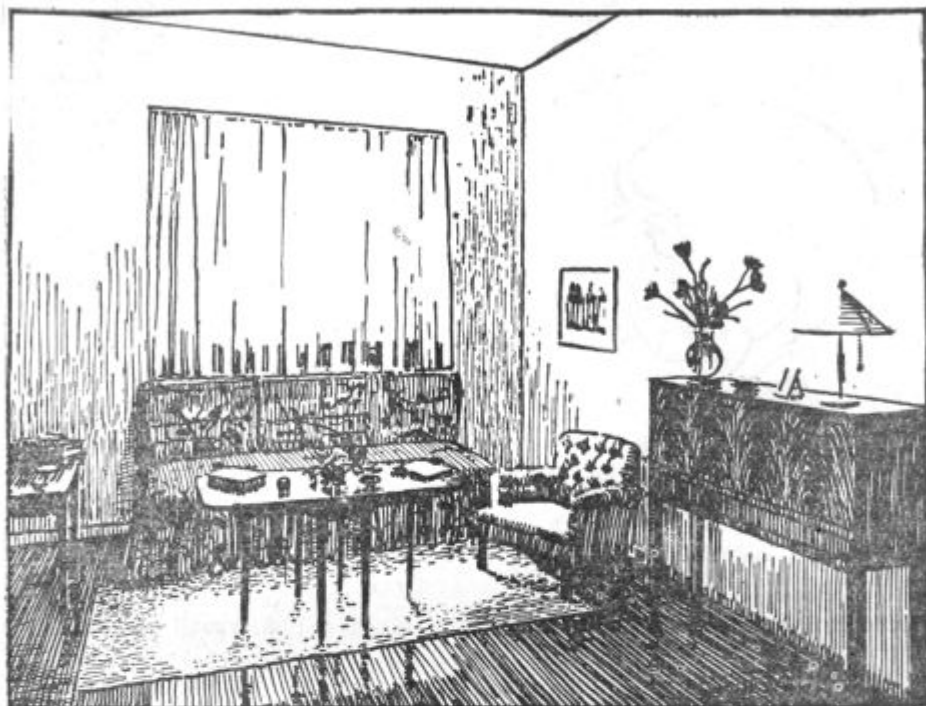
Najbolj priklenejo človeka na dom knjige. Čitanje knjig nam v kavarnah in na železnici ni mogoče. Knjižno omaro si moramo vsekakor nabaviti; ne smemo pozabiti na predal, oziroma na polico v knjižni omari, ki je namenjena raznim revijam in mesečnikom. Na pisalni mizi, kakor tudi na majhnih mizicah najdemo za knjige, ki jih ravno čitamo, primeren prostorček.

Kakšno veselje nam napravi izbira potrebnih stvari za pisalno mizo! Gotovo je vredna, da si odrečemo dve ali tri predstave v kinematografu in si za ta denar nabavimo lično usnjeno mapo za pisalno mizo. Na pisalni mizi trpimo le najpotrebnejše: garnituro za pisanje, majhno uro, prak-

tično svetilko, katero lahko po mihi volji prestavljamo.

V enem kotu sobe stoji svetilka z lepim senčnikom na stojalu iz medí. Pred njo je majhna kadilna mizica, na kateri vidimo

Na oknih stojijo cvetlice. Za kakteje si nabavimo stojalo s palicami iz lesa. Za tako stojalo je zelena barva najbolj pripravna. V večji sobi imamo tudi v kotu stojalo za cvetlice, kamor postavljamo

pepelnik, škatlico za cigarete in steklenko za liker. Na stenah v koticu visi preproga, katero si gospodinja lahko sama napravi. Tudi na stoličkih v koticu ležijo blazine z ročnim delom. Zimski večeri so dolgi in takrat si gospodinja lahko ustvarja najlepša ročna dela.

cvetlične lončke. Paziti moramo, da je prst v cvetličnih lončkih vedno zrahljana in da cvetlice pravilno zalivamo.

Toliko dela najdemo doma, če si hočemo stanovanje udobno urediti! Ali nam potem sploh še ostane časa za druge stvari?

Bakterije - pomočnice v tehniki

Obče naziranje, da so gljivice cepilivke samo kvarne, ni pravilno. Prof. dr. Henneberg je nedavno predaval nemškimi kemikom, koliko koristijo bacili pri ustvarjanju važnih izdelkov. Kisne bakterije pretvarjajo alkohol v očetno kislino, iz sladkorja napravljajo mnoge gljivice citronovo kislino. Druge proizvajajo iz sladkorja propionsko kislino, dajejo švicarskemu siru poseben vonj in okroglo sočilo. Presno mleko se po raznih nevidnih skisla. Poznamo kakih 300 vrst, ki so deloma jako potrebne, n. pr. za jogurt in kefir. S kvačenjem mlečne kisline se ohrani testo za kruh (drožice), kisló zelje, kumare, zelena krma v hladnicah, pri čemer se obdrže vitamini. Za nastanek aroma pri rumu služijo gljivice maslene kisline. Mnoge cepilivke so

nujno potrebne za lanena, konopljena, ko-privna in jutovska vlakna (jutovec = indijski lan). Pri prebavi so silno pomenljive celulozne gljivice, ker razkrajajo kožo okoli kletic, kakor pravi dr. Tuma stanicam ali celicam (gl. Pomen in razvoj alpinizma). Brez njih in brez plesnobnih gliv, ki žo staničnino, ne bi bilo mogoče ne rastlinsko ne živalsko življenje.

Imena

Francoski sociolog Tardieu trdi, da je eden najtehtnejših čimteljev v človeški družbi — posnemanje. To bi se zdelo verjetno, če bi vedeli vse raznotere statistike. Ena njih se tiče osebnih imen, ki se ponekod izredno dostikrat ponavljajo. En sam zgled Kralj Bozeat v Northamptonshire-u na Angleškem šteje komaj 1000 prebivalcev, od teh je 300 z imenom Drage.

Karikatura

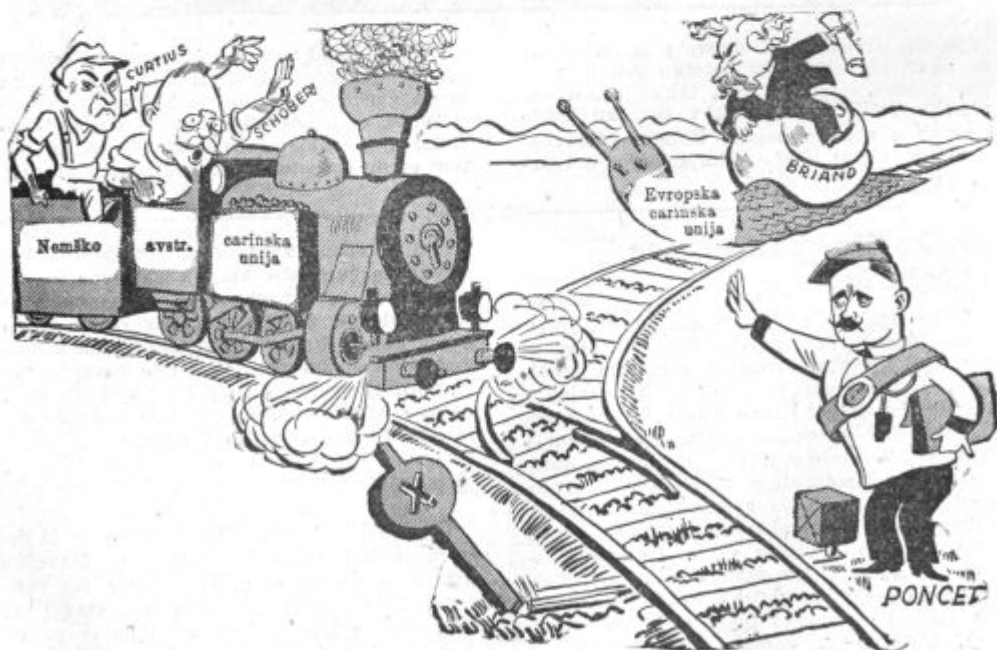
K rusko-poljskim pogajanjem

Zaleski, poljski vnani minister

Litvinov, ruski vnani minister

Nemško-avstrijska carinska unija

Mizica, pogrni se!

Tedenski jedilni list

Ponedeljek, obed: kmečka juha, zrezki iz jurčkov, garnirani s špinačo, hruškov kompot. — Večerja: polpetice v paradižnikovi omaki z rižem.

Torek, obed: (brez juhe) testene vrvice z govejo sekanico in parmezanom, krompirjevi kranksi z višnjevim zeliem, ocvrte češplje. — Večerja: pljučka v kisli omaki s krušnimi cmoki.

Sreda, obed: na goveji juhi fritatni rezanci, govedina, garnirana z bučicami, parjenimi paradižniki in praženim krompirjem, mešani kompot (jabolka, hruške, češplje). — Večerja: panirani goveji zrezki s sardelami, indivija in krompirjeva solata.

Četrtek, obed: na kostni juhi jajčni vlivanci, sezgodinski golaž in krompirjev pire, dušene češplje. — Večerja: jurčki s polento.

Petek, obed: ribja ragu juha, cvetača z maslom in parmezanom, smetanin zavitek. — Večerja: ajdovi žganci z mlekom.

Sobota, obed: na goveji juhi ječmenček, govedina, garnirana s špinačo ali mangoldom, kolerabicami, praženim krompirjem in jajčno omako, sadje. — Večerja: prašičeve zarebernice s kislim zeliem.

Nedelja, obed: na juhi (od sobote) mozgovi cmoki, marinirana pljučna pečenka, garnirana z drobnim pečenim krompirjem, dušenimi gobicami in solato, biškotna rulada. — Večerja: pečenice z grahovim pirejem, kompot.

RECEPTI K JEDILNEMU LISTU

(Količina računana za 4–5 oseb)

Kmečka juha, 40 dkg sveže mlade svinjine s kožo (glava, parklji ali kos vratu) skuham v slanem krogu na tesno s čebulo, korenjem, petršiljem in zeleno do mehkega. Posebej dušim v kozici na prekaljeni slanini pol zelinate glave zrezane na debele rezance, pol rumene kolerabe in dva krompirja, oboje zrezano na kocke, s pol žličice kumine, solio in poprom. Ko je meso mehko, ga vzamem iz juhe, zrežem na kosce in odločim kosti. Korenje, ki se je kuhalo z mesom, zrežem na kolesca in pridenem k zelenjavi. Zelenjavo, ko je mehka, potresem s pol žlice moke, pustim, da se malo popraži, potem pa zalijem s preceľeno juho, v kateri sem kuhala svinjino. Po potrebi še dolijem vode in po okusu solim, dodam zrezano meso in pu-

stim na robu ognjišča počasi vreti do serviranja.

Zrezki iz jurčkov, Poln globok krožnik osnaženih, na lističe zrezanih jurčkov operem, poparim, odcedim in na deski drobno sesekljam, nato pa dam v raztopljeno presno maslo, v katerem prej prepražim drobno zrezano čebulo in pol žlice drobno zrezanega petršilja, nekoliko podušim, nato pa odstavim, da se malo ohladi. Potem primešam 4 žlice kisle smetane, dve osnaženi, drobno zrezani slani sardeli, dve žlici drobtin, dva rumenjaka, sol, poper in moškato cvet. Vse skupaj dobro premešam in pustim pol ure stati. Iz tega oblikujem male ploščate hlebčke, jih povallam v drobtinah, na presnem maslu spečem in dam s špinačo takoj na mizo.

Ocvrte češplje, Češplje poparim, olupim, izločim pečke in potisnem v vsako en olupljen mandelj. V lončku pripraviim gosto tekoče testo iz dveh decilitrov smetane, 3 dekagramov moke, treh rumenjakov, prav malo sladkorja in soli. V to testo nomakam češplje in jih na maslu ali masti lepo rumeno ocvrem. Ocvrte potresem z vanilijanim sladkorjem in gorke serviram.

Dušen češpljev kompot, (Zwetschenröster). En kilogram preklanih od pečk ločenih češpelj dušim v lastnem soku s ¼ kg sladkorja in koščkom vanilije, toliko časa, da se razkuhalo in zgošte. (Opomba: tako pripravljene češplje so za takolšnio porabo in ne za konzerviranje.)

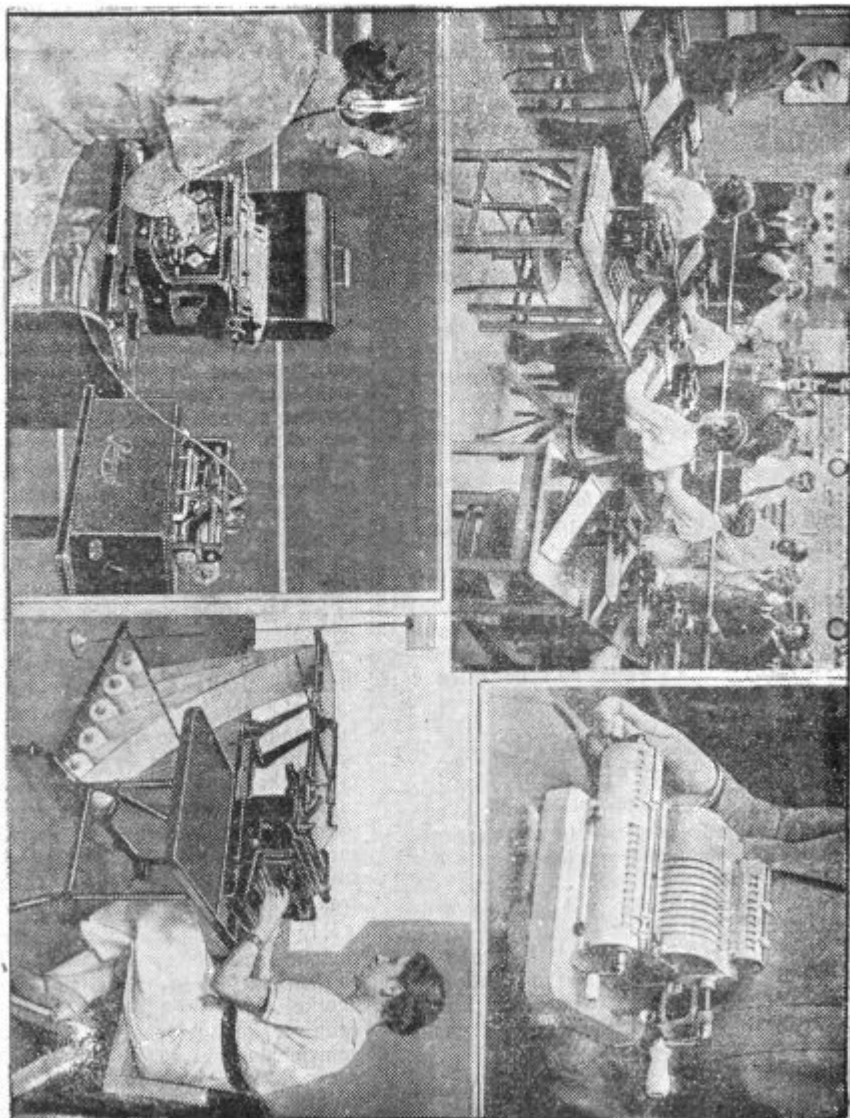
Panirani goveji zrezki, Pol kilograma obležane mehke govedine zrežem na tenke zrezke, jih nasolim, pa ne preveč, in potolčim, nato jih povallam v drobno zrezanem čebulčku in petršilju in pustim tako nekaj časa. Potem jih pomočim v raztopljeno presno maslo, v katerega sem primešala dve osnaženi in sesekljani slani sardeli, povallam jih v drobtinah in hitro spečem. Pečene serviram takoj in dam zraven košček citrone.

Ribja ragu juha, V slanem krogu skuham manjšo cvetačo, kuhano vzamem na krožnik in jo razdelim na posamezne cvetke. Na isti vodi na skuham dva olupljena, na kocke zrezana krompirja. Na presnem maslu spečem, približno četrt kilograma, kakršnokoli ribo s presnim maslom, drobno zrezano čebulo in petršiljem. Pečeno zrežem na kose in izločim previdno vse kosti in koščice. V kozico, kjer sem pekla ribo, dodam še nekoliko presnega masla in norumenim v tem eno žlico moke. Medtem je krompir kuhan in zalijem

brežzranje z njim, dobro premešam, da se odloči vse od dna kozice, dolijem po potrebi še vode do zadostne količine, nato dodam cvetačo in nazadnje še ribje meso. Popram nekoliko, odišavam z lovorjevim listom in za lešo barvo dodam nekoliko sladke paprike ali pa pol žlice, z eno žlico vode razredčene paradižnikove mezge. Na robu ognjišča pustim polagoma vreti do serviranja. Če se mi zdi juha preredka, dam tik pred serviranjem vanjo na rezine zrezano, ocvrto žemljico.

Marmelada iz malin. Maline zmečkam in pretlačim. Pretlačene stehtam in vzamem toliko sladkorne sipe, kolikor tehta sok. Vse skupaj dam v dobro pološčeno široko kozico ter pustim čez noč pokrito na hladnem, da se sladkor raztopi. Drugi dan kuham na zmernem ognju, med trajnim mešanjem toliko časa, da se marmelada zgosti in postane svetla. Še vročo vložim v kozarce, postavim na hlad nepokrito in jo zavežem z celofanom šele, ko je mrzla in se je naredila na vrhu kozica.

Moderna ureditev pisarn

Levo zgoraj: soba za tipkarice. Pisalni stroji s pokrito tastaturo. Med delom igra radio, da se strojepiske ne utrudijo. Spodaj levo: telefonično prepisovanje stenografskega s pomočjo diktafona. Zgoraj desno: računski stroj velikega učinka — majhnega formata. Spodaj: pisalni stroj za fakture, ki opravlja hkrati vse potrebno pisanje

Urejuje Ivan Podržaj. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno tiskarno« kot tiskarnarja Fran Jezeršek, — Vsi Ljubljani.

Več tednov je bilo edino moje razvedrilo to, da sem strmel skozi okno v majhen košček neba in zasledoval sence, ki so se podile po stenah moje bolniške sobe. Od tistih dob se nisem mogel več popraviti. Še danes mi je vsako delo preveč naporno. Želim si miru, spanja, in tiste ure, ki jih preživim v dremotici, so mi najljubše. Postelja me je demoralizirala, kakor demoralizira alkohol pijanca in zločin zločinca. Zaradi tega trdim, da je postelja tisti kraj na svetu, ki človeka najbolj demoralizira.

Ce mi tega ne veruješ, dragi bralec, poskusi sam. Leži za dva meseca v posteljo, in potem se skušaj lotiti kakega duševnega dela! Ali, če hočeš poslušati dober svet — nikar tega ne stori! Hvaležen boš razmeram, ki te silijo, da posvečaš več ur na dan napornemu delu, zakaj samo delo je tisto, ki nam ohrani zdrav razum v zdravem telesu. — R. de. Cordova.

Predsednikova poštenost

Južno-ameriški listi so objavili besedilo neobičajnega notarskega zapiska, ki ga je dal sestaviti general Jorge Ublco, prezident republike Guatemale, preden je prevzel svoje posle; to je inventar njegovega in ženinega imetja. Tako ima v rokah odločen dokaz proti obrekljivcem, ki bi ga nekoč utegnili obdolžiti, da je zabogatel na vladi. Tisk vidi v tem postopku eno najplemenitejših potez na čast državniku, odkar se je latinska Amerika osamosvojila. Seveda... toda ta poteza nekam čudno osvetljuje politične boje v Guatemali.

Odtis prsta znamenitega zločinca, »poslane« brezlično iz Buenos Airesa

Popravi: V zadnji številki čitaj na str. 304. pod prvo sliko: slavní odkritelj električne indukcije in ne industrije. Na predzadnji strani (platnice) pa čitaj pod naslovom »Kje je največ ločitev zakonov?« pravilno: števila na 100.000 prebivalcev.

anekdote

Twainov odgovor

V početku svoje slovstvene kariere je Mark Twain urejal v majhnem kraju dnevnik »Zapadna zastava«. Pa vam dobi od nekega naročnika pismo, češ da je našel med dvema listoma pajka: je li to srečno ali nesrečno znamenje? V listnici uredništva je Twain potem priobčil le-te vrstice:

Star naročnik. — Ako ste našli pajka v dnevniku, ne pomeni niti sreče niti nesreče za vas. Pajek je kratko in malo čital naš list, da bi zvedel, kateri trgovec oglasa v njem, in da bi mogel potem oditi v trgovino tega moža, tam sporeti mrežo čez vrata in se poslej prepustiti življenju, ki ga ne bi nikoli več nobena stvar motila.

Odrezavost

Hahnemann (1755—1843, glej žis, knjiga 7, str. 388), ustanovnik homeopatije, je nekdanj dobil obisk bogatega angleškega lorda, ki je prišel po zdravniške nasvete. Hahnemann je pozorno poslušal popis bolezenskih znakov. Potem je stopil v omaro po stekleničko, jo odmašil in dal bolniku pod nos.

»Poduhajte«, mu veli. Anglež poduha.

»Prav. Sedaj ste ozdravljeni.«

Anglež ga strmo pogleda, pa se takoj zave in vpraša:

Koliko sem dolžan?»

»Tisoč frankov.«

Brez obotave potegne lord iz žepa listnico, vzame iz nje bankovec in ga pomoli Hahnemannu pod nos, rekoč:

»Poduhajte! Dobro, zdaj ste plačani!«

Deset modernih zapovedi

- 1.) Poleti bodi rjav!
- 2.) Maži se pridno z oljem!
- 3.) Vadi že otroka, da se bo mazal z oljem!
- 4.) Ne koplji se v mrzli vodi, če se nisi namazal z oljem!
- 5.) Z železno voljo skrbí za svoje zdravje in telo, dasi ti morda narava ni dala vseh vrlin v najvišji meri!
- 6.) Ustvari si življenje lahko in veselo; treba se je prilagoditi!
- 7.) Bodí vedno dobre volje, ker le tedaj lahko ustvariš največ in dosežeš najboljše!
- 8.) Ne troši za telesno nego preveč denarja; olje opravi mnogo več kot misliš!
- 9.) Dihaj globoko in ostaní elastičen; zato treniraj telo redno in primerno!
- 10.) Ne boj se starosti, slabosti in bolezni; uživaj svojo moč, zdravje in svobodo! Skrbí za duha in telo in gotovo boš srečno živel na svetu!

HUMOR V SLIKAH

Vestnost.

»Gospodična, recite hitro: — da, tunel pride!«

»Gospodična, ali je res, da ima poljub brez brk okus po jajcu brez soli?«

»Gospod, jaz nisem še nikoli...«

»Toda gospodična!«

»...jedla jajca brez soli!«

»Pravzaprav je to še sreča!«

»Kako?«

»Tu je samo 60 metrov globoko!«

Ona: »Halo! Dragi, ali si ti tam?«

Odgovor: »Da! In kdo je tam?«

»Povej mi vendar, kaj ti je tako všeč na njem? Saj ne ljubi ne plesa, ne cigaret, ne pijače in ne sporta!«

»Toda on ljubi mene!«

»Ali verujete v dednost?«

»Seveda. Oče mi je zapustil 10.000 dolarjev.«